

Trestná činnost páchaná na dětech, její prevence a řešení

Bc. Monika Dostálková

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Monika DOSTÁLKOVÁ

Studijní program: N 7501 Pedagogika

Studijní obor: Sociální pedagogika

**Téma práce: Trestná činnost páchaná na dětech, její prevence
a řešení**

Zásady pro vypracování:

**Studium literatury v oblasti zvolené problematiky a shromažďování informací k vymezení
teoretického konceptu**

Tvorba projektu empirické části

Etapy výzkumu

Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu

Přijetí odpovídajících závěrů a doporučení

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENTOVIM, A. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-71696293.

CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚČEK, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-716919-2-5.

ŠPECIÁNOVÁ, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0.

VANÍČKOVÁ. Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-718-4008-4.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **16. února 2009**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. května 2009**

Ve Zlíně dne 16. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 11.3.2009

Štěpán Hronka

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku trestné činnosti páchané na dětech, která je bohužel aktuální v každé společnosti. Je strukturována do dvou celků, teoretické a praktické části. Teoretická část práce obsahuje úvod a čtyři hlavní kapitoly. V první kapitole je popisováno postavení dítěte ve společnosti v průběhu dějin až po současnost. Kapitulu doplňuje rozbor dokumentů upravující dětská práva. Druhá kapitola rozebírá podle trestněprávní úpravy jednotlivé trestné činy, které mohou být na dětech spáchány, věnuje se rizikovým faktorům, možnostem odhalování případů a pravidlům při výslechu dítěte. Třetí kapitola zevrubně popisuje syndrom CAN a charakterizuje jeho jednotlivé formy. Čtvrtá kapitola předkládá formy prevence násilí na dětech a přibližuje terapii těchto dětí.

V praktické části pomocí kvantitativně orientovaného výzkumu zjišťuji, jakým způsobem ovlivňuje typ organizace přístup pracovníků k řešení dané problematiky. Údaje byly získány pomocí dotazníků.

Klíčová slova: dětská práva, dítě jako oběť trestné činnosti, syndrom CAN, rizikové faktory, prevence, terapie

ABSTRACT

Diploma work describes issue of criminal activities committed to children, that is regrettably actual in every society. Work is structured into two units, theoretical and practical part. Theoretical part includes introduction and four main chapters. In the first chapter is described children's position in society during history until present. This Chapter is supplemented by analysis of documents governing children's rights. The second chapter examines, according to criminal single delicts, that can be committed to children, it puts brain to critical factors, possibilities of exposing cases and rules for children's examination. The third chapter describes complex CAN and individualizes its single sorts. The fourth chapter puts sorts of prevention of violence on children and focuses therapy for this children.

In practical part I determine via mixed research, in what way the kind of organization influences approach to solving given problems. Data is reached by questionnaire.

Keywords: children's rights, child as a victim of criminal, complex CAN, critical factors, prevention, therapy

Na tomto místě bych chtěla mockrát poděkovat vedoucímu práce, panu PhDr. Antonínu Bůžkovi, Ph.D. za pomoc, vstřícný přístup, trpělivost a cenné rady při zpracování práce.

Také děkuji všem odborníkům za ochotu a sdílnost při vyplňování dotazníků.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 DÍTĚ A JEHO PRÁVA	12
1.1 POSTAVENÍ DÍTĚTE VE SPOLEČNOSTI V PRŮBĚHU DĚJIN	12
1.2 DOKUMENTY UPRAVUJÍCÍ PRÁVA DĚTÍ V ČR	16
1.2.1 Úmluva o právech dítěte	16
1.2.2 Listina základních práv a svobod	18
1.2.3 Zákon o rodině	18
1.2.4 Zákon o sociálně - právní ochraně dětí	18
2 TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH	20
2.1 TRESTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA	21
2.1.1 Trestný čin týrání svěřené osoby	21
2.1.2 Trestný čin pohlavního zneužívání	21
2.1.3 Trestný čin zanedbání povinné výživy	21
2.1.4 Trestný čin opuštění dítěte	22
2.1.5 Trestný čin únosu	22
2.1.6 Trestný čin ohrožování mravní výchovy	22
2.1.7 Trestný čin obchodování s dětmi.....	23
2.2 RIZIKOVÉ FAKTORY	23
2.2.1 Ontogenetický vývoj	24
2.2.2 Mikrosystém rodiny	24
2.2.3 Exosytém rodiny.....	25
2.2.4 Makrosystém rodiny.....	25
2.3 MOŽNOSTI ODHALOVÁNÍ PŘÍPADŮ.....	26
2.3.1 Orgány sociálně - právní ochrany dětí.....	26
2.3.2 Spolupráce OSPOD s ostatními subjekty.....	27
2.3.3 Pracovníci škol a školských zařízení.....	28
2.3.4 Lékaři a další zdravotničtí pracovníci	29
2.4 PRAVIDLA A PODMÍNKY PŘI VÝSLECHU DÍTĚTE.....	30
2.4.1 Demonstrační loutky „Jája a Pája“	31
3 SYNDROM CAN	32
3.1 HISTORIE VYMEZENÍ POJMU.....	32
3.2 FYZICKÉ TÝRÁNÍ.....	32
3.2.1 Fyzické týrání aktivní povahy	33
3.2.2 Fyzické týrání pasivní povahy	36
3.3 PSYCHICKÉ TÝRÁNÍ	37
3.3.1 Formy psychického týrání	37
3.4 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ.....	39
3.4.1 Formy sexuálního zneužívání.....	40
3.4.2 Komerční sexuální zneužívání	42

3.5	ZANEDBÁVÁNÍ	43
3.5.1	Formy zanedbávání	44
3.6	ZVLÁŠTNÍ FORMY CAN.....	45
3.6.1	Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy).....	45
3.6.2	Systemové týrání	46
3.6.3	Organizované zneužívání	46
3.6.4	Rituální zneužívání.....	46
4	PREVENCE A TERAPIE	47
4.1	PRIMÁRNÍ PREVENCE JAKO ZPŮSOB ŘEŠENÍ	47
4.1.1	Působení na děti	48
4.1.2	Působení na rodiče	50
4.1.3	Působení na odborníky	50
4.1.4	Působení na veřejnost.....	51
4.2	SEKUNDÁRNÍ PREVENCE.....	51
4.2.1	Rizikovní dospělí	52
4.2.2	Rizikové děti	52
4.2.3	Rizikové situace	54
4.3	TERCIÁRNÍ PREVENCE	54
4.3.1	Etapa diagnostická.....	54
4.3.2	Etapa terapeutická	54
II	PRAKTICKÁ ČÁST.....	56
5	PROJEKT VÝZKUMU	57
5.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	57
5.2	CÍL VÝZKUMU	57
5.3	OTÁZKY VÝZKUMU A PRACOVNÍ HYPOTÉZY	57
5.4	POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	58
5.5	METODY VÝZKUMU	58
5.5.1	Pojmový aparát.....	58
5.5.2	Metody sběru dat a tvorba databáze	59
5.5.3	Administrace dotazníku	61
5.6	PODMÍNKY VÝZKUMU.....	61
5.6.1	Charakteristika vzorku zkoumaných osob	61
6	FREKVENČNÍ A DISTRIBUČNÍ ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	64
7	VZTAHOVÁ ANALÝZA ÚDAJŮ ZÍSKANÝCH VÝZKUMEM.....	71
8	OPOVĚDI NA OTÁZKY FORMULOVANÉ V DÍLČÍCH CÍLECH.....	76
9	NAMĚTY A DOPORUČENÍ.....	79
	ZÁVĚR	81
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	83
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	86
	SEZNAM PŘÍLOH.....	89

ÚVOD

Rozhodnou-li se dva lidé mít dítě, pak by k němu měli přistupovat jako k bezbrannému, slabému jedinci, který nejdříve potřebuje jejich lásku, péči a pomoc, aby se mohl dále rozvíjet tím správným směrem. Přestože jsou děti slabé, bezmocné bytosti, najdou se na světě jedinci, kteří na tuto skutečnost neberou ohled a chovají se tak ohavným způsobem, že nad jejich jednáním zůstává rozum stát a srdce na chvíli přestane tlouct. Aby nemuselo k takovým činům docházet, je třeba preventivně působit na všechny skupiny obyvatelstva, i na ty, kterých se to zdánlivě vůbec netýká. Člověk si nemůže být nikdy ničím zcela jist.

Téma jsem si zvolila proto, že chci blíže poukázat na tento velmi závažný společenský problém, který se navíc vyznačuje vysokou společenskou nebezpečností. Mým záměrem je podat ucelené zpracování problematiky, týkající se trestné činnosti páchané na dětech. Snahou mé práce je poukázat nejen na tradiční týrání, zneužívání a zanedbávání, ale představit více druhů násilného jednání, které se v naší společnosti bohužel vyskytují a mnoho se o nich nemluví. Chci upozornit i na skutečnost vzájemné spolupráce všech zúčastněných subjektů a na interdisciplinární přístup, kterým by tato problematika měla být řešena. Společné konzultace všech zúčastněných pracovníků, kterými jsou sociální pracovníci, pracovníci nestátních neziskových organizací, dětské lékaři, psychologové, pedagogové, případně policisté a soudci, jsou nesmírně důležité. Není-li mezi těmito subjekty utvořena vzájemná spolupráce a dostatečně rozvinutá komunikace, začne docházet k nedorozuměním, která mohou mít za následek nenapravitelné škody. Vyjádřením takové nespolečné spolupráce je i boj mezi jednotlivými subjekty, poskytujícími dětským obětem pomoc. V naší společnosti je to nejčastěji proklamovaná rivalita mezi státními a nestátními organizacemi. Také proto se ve své práci zabývám zkoumáním toho, jak velké odlišnosti panují mezi řešením násilné činnosti spáchané na dítěti ve státní a nestátní sféře. Pro dobro a ochranu dětských obětí není v žádném případě dobře, že se v naší republice panuje resortní roztržičnost a neexistuje integrovaná strategie ochrany o tyto děti. Díky všem těmto nedostatkům dítě uniká detekci a je tak zbytečně dlouho trápeno. Věřím, že svojí prací přispěju k lepší informovanosti o trestné činnosti páchané na dětech a tím pádem i ke snaze se tímto jevem více zabývat.

Všichni si jistě přejeme, aby děti, jakožto bezbranné lidské bytosti, už nemusely bezdůvodně trpět.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DÍTĚ A JEHO PRÁVA

1.1 Postavení dítěte ve společnosti v průběhu dějin

Násilí na dětech, vyskytující se v současné společnosti, se objevovalo, i když v jiných podobách, již u přírodních národů. Od počátku společnosti můžeme sledovat, že se děti opravdu běžně stávaly oběťmi skutečně bezohledného zacházení. Dítě nemělo prakticky po celou dobu existence lidské společnosti právní ani faktickou subjektivitu. Např. u starých Slovanů byl termín, kterým se označovalo dítě, totožný s pojmenováním bezprávného člověka, zajatce – „otrok“. Po dlouhá léta převládal dojem, že dospělému člověku je umožněno chovat se k dětem zcela podle své vůle (Slaný, 2008).

V době starověké civilizace byly děti brány spíše jako předmět. Proto se nelze divit, že ke kontrole porodnosti v Řecké Spartě sloužila např. Teygetská skála, ze které byly shazovány nechtěné či nemocné děti. Pater potestas ve starém Římě znamenala, že otec, hlava rodiny, může s dítětem nakládat, jak se mu zlíbí a rozhodovat o jeho životě. Vlastní otec stál za tak hrůznými činy, jakými byly prodej dítěte do otroctví, zanechání dítěte v džungli či vhození jeho tělíčka do stoky. Díky těmto skutkům je celá epocha nazývána *obdobím infanticidy*, tedy zabití dítěte. Vlastními rodiči byly děti také obětovány různým božstvům pro zajištění klidu, míru a plodnosti. Lidé si již uvědomovali vyšší hodnotu lidského potomstva, a proto považovali dětskou oběť za cenný dar, který obětují božstvu na usmíření, získání přízně a ochrany. Dětské oběti jsou doloženy z nejrůznějších kultur a z toho lze usoudit, že se jednalo o praxi obecně rozšířenou (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Obrat v kulturní historii dětství přišel až ve 4. století po Kristu s přijetím římského zákona z roku 374, který považoval zabití dítěte za vraždu tak, jak je posuzována v dnešní době. Křesťanství, jež se stalo mezitím v Římě státním náboženstvím, pokládalo dítě za autonomní lidskou bytost, na níž se, stejně jako na dospělého, vztahuje přikázání „nezabiješ!“ Kristovo učení přiznává důstojnost každému člověku, tedy i dětem. Postupně se společnost začíná zajímat o děti, které se ocitly v nepříznivé situaci a dochází k budování prvních nalezinců a špitálů. Přesto bylo dítě považováno za člověka zatím jen ideově. Svědčí o tom i sochy gotické Madony s dítětem, na nichž je novorozený Ježíš znázorňován jako zmenšenina dospělého (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Vlivem Starého zákona se začíná měnit pohled na přístup k dětským obětem a v celém křesťanství je ubližování dětem pokládáno za ohavnost. Po celý starověk a středověk měli lidé k nenarozenému dítěti takový postoj a citový vztah, jakým je dnes vnímáno dítě počaté (nasciturus). Od usmrcování se přešlo k odkládání dětí do nalezinců, k jejichž zřizování docházelo v klášterech. První doložený nalezinec byl vybudován v Cařihradě roku 335. Cíle útulků však nespočívaly ve snaze pečovat o nechtěné děti či zamezit jejich zabíjení. Podnětem k jejich zřizování byla očista duší matek a otců odložených dětí, neboť vraždou svého novorozeného dítěte by se dopustili hříchu. Aby byla zajištěna anonymita rodičů, odkládajících své novorozené děti do klášterů, byla vytvořena tzv. torna čili otáčedla zabudována do vrat nebo zdí útulků. Rodiče mohli tajně vložit dítě do torna a otočením jej dostat do bezpečí útulku. První torino nechal zřídit papež Inocenc III. v roce 1198 v Římě (Špeciánová, 2003).

Jak uvádějí Dunovský; Dytrych a Matějček (1995), během 16. století postupně dochází k transformaci rodiny a posun k lepšímu zažívání i přístup k dětem. Rodiče na ně mají více času, více se jim věnují, mazlí se s nimi a utěšují jejich bolesti. Dětství je již považováno za přípravnou fázi dospělosti. Současně se začínají objevovat názory, že dítě potřebuje získat disciplínu, vědomosti a mravní zakotvení. Nástrojem k jejich dosažení se stává škola. K posunu v tomto období významně přispěl Jan Amos Komenský, který nejenže hlásal požadavek výchovy a vzdělávání pro všechny bez rozdílu pohlaví či sociálního statusu, ale neobyčejně povýšil prestiž dětství nejen pro život každého dítěte, ale pro celou společnost.

Další vlnu bezohlednosti vůči dětem přinesla průmyslová revoluce. Podle Heluse (2004) se děti velmi rychlým způsobem stávaly obětí industriálního rozvoje. Nahlédnutí do dobových údajů nám odkrývá šokující zjištění. Velkou část dělníků tvořily děti devítileté, v krajních případech dokonce pětileté! V první fázi nástupu průmyslové revoluce musely tyto děti pracovat neuvěřitelných 14 – 16 hodin denně. Sházela jakákoliv garance hygienických a bezpečnostních pravidel. Tovární haly byly hlučné, špinavé, mnohdy v nich byl nesnesitelný žár, jindy naopak chlad či vlhko, ovzduší zamořovaly jedovaté plyny, smrtelná zranění dětí byla na denním pořádku. Je až s podivem, v jak velké míře chyběla v tehdejší společnosti vnímavost vůči bolesti a utrpení dětí. Dítě bylo chápáno jako malý dospělý, který je oproti dospělému umenšen i co do vnímání strádání.

Práce dětí však postupně vyvolávala neobyčejně ostrý odpor nejen z řad filantropů, ale postavili se proti ní i profesionálové z řad lékařů, právníků a učitelů. Postupně docházelo

k vydávání zákonů zakazujících práci dětí pod zemí, pak práci přesahující určité časové limity, posléze práci dětí do určitého věku, až na konci 19. století byla výdělečná práce dětí do 15 let zakázána úplně. Značilo to nepochybně velké vítězství, ovšem ještě dnes je dětská práce zásadním problémem obzvláště v rozvojových zemích. Kromě dosažení této mety došlo k rozpoznání dalších dětských potřeb, jež byly definovány jako požadavky dítěte na alespoň přiměřený rozvoj jeho sil a schopností. Souhrn daných potřeb a požadavků byl následně vyjádřen jako práva dítěte (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Za počátek novodobého přístupu k dětem je považována druhá polovina osmnáctého století, kdy díky myšlenkám osvícenců počalo být i dítě chápáno jako občan. Helus (2004) konstatuje, že osmnácté století přináší působením Locka, Rosseaua a Pestalozziho řadu pokrokových myšlenek ve prospěch dítěte a jeho dětství. Dítě považovali za perspektivu společnosti a kladli tak důraz na jeho budoucnost. Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) poukazuje na vznikající snahy pomoci trpícím a opuštěným dětem. Francouzský revoluční Konvent proklamuje všechny opuštěné děti za „děti vlasti“. Napoleonův Civilní zákoník z roku 1805 vzhledem k nadměrnému výskytu nemanželských a odložených dětí poukázal na nutnost zřídit v každém departmentu dětské útulky vybavené již zmíněným tornem.

V devatenáctém století dochází k dalšímu zvyšování hodnoty dítěte. Společnost usiluje o hlubší poznání života, vývoje dítěte a jeho potřeb. Devatenácté století přineslo taktéž základy celé řadě oborů, z nichž nejvýznamnější byla pediatrie, hygiena a veřejné zdravotnictví na straně jedné a psychologie, pedagogika, právní vědy na straně druhé. Tato odvětví stála u zrodu nového vědního oboru pedologie (nauka o dítěti). Díky pedologii bylo možné fundovaně pozorovat dítě a dětství ve všech jeho fázích, ve zdraví, nemoci i postižení (Dunovský; Dytrych; Matejček, 1995).

Roku 1900 vydává Ellen Keyová spis *Století dítěte*. Touto knihou se uznávaná švédská filozofka proslavila po celé Evropě. Ve své knize píše: „*Naše doba volá po osobnostech. Ale toto volání bude marné, pokud neumožníme dětem žít a učit se jako osobnosti. Pokud jim nedovolíme mít svou vlastní vůli, myslet své vlastní myšlenky, rozvinout své vlastní poznání, utvořit si své vlastní usuzování*“ (Keyová In Helus, 2004, s. 33). Století dítěte bylo považováno za určitou předpověď, protože v průběhu dvacátého století došlo k přijetí několika základních dokumentů, týkajících se práv dítěte.

- *Ženevská Deklarace práv dítěte (1924)*
- *Deklarace práv dítěte (1959)*
- *Úmluva o právech dítěte (1989)*

Prvním mezinárodním dokumentem, upravující postavení dítěte ve společnosti, byla *Ženevská Deklarace práv dítěte* přijata Společností národů v roce 1924. Postavila se proti diskriminaci dětí, proti vykořisťování a jejich otroctví. Současně poskytla svými analýzami důležité údaje o stavu a vývoji dětí ve světě. Za vrchol veškerého snažení můžeme považovat založení *Dětského fondu UNICEF* v roce 1946, jenž se vyvinul z pomocné organizace UNRRY, pomáhající válkou poškozeným zemím. Dětský fond převzal veškerou iniciativu v mezinárodní pomoci nejvíce ohroženým dětem. V roce 1959 schválilo Valné shromáždění OSN *Deklaraci práv dítěte*, která navazovala na Deklaraci z roku 1924 a propracovala ji do konkrétnější podoby. Deklarace práv dítěte prosazuje optimální vývoj každého dítěte, ochranu před týráním, zneužíváním, zanedbáváním a diskriminací. Tento mezinárodní dokument významně ovlivnil tehdy připravovaný a v roce 1963 u nás přijatý zákon o rodině. Avšak ani jedna z Deklarací pro státy nepředstavovala právní závazek v mezinárodním měřítku. Prvním dokumentem, který práva dítěte kodifikoval formou smlouvy, se stala teprve *Úmluva o právech dítěte*, kterou je možno považovat za jeden z nejvýznamnějších historických dokumentů o kulturní úrovni lidstva (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

V současné době je dítě považováno za plnohodnotnou lidskou osobnost, za partnera dospělého, přestože je na něm méně nebo více závislé. Jak uvádí Slaný (2008), dnešní společnost je nepochybně *pedocentrická*, což znamená, že středem veškerého dění jsou potřeby dětí, jejich blaho a ochrana. Podle Dunovského; Dytrycha a Matějčka (1995) si již těžko dovedeme představit život bez typicky „dětských“ institucí, jakými jsou např. mateřské školy či bez takových vědních oborů, jako je pedagogika. Blaho dítěte je pojem skloňovaný nejen v rodině, ale i na celosvětové úrovni. Dítěti je postupně přiznávána faktická i právní subjektivita. Ve společnosti i v rodině je mu přisuzována velmi vysoká hodnota, což ale otevírá dveře jiným problémům. V porovnání s tvrdou a trestající výchovou minulosti, dnes dochází často k opačnému extrému. Výchova dítěte je stavěna na benevolentním přístupu, bez vyznačených hranic a mantinelů, což může obtížně přispívat k sociálnímu zdraví nastupující generace.

1.2 Dokumenty upravující práva dětí v ČR

Povinností každého státu i celé společnosti je hájit zájmy dětí, jejich zdravý vývoj a ochraňovat je před různými druhy nebezpečí a násilí, zejména pak před týráním, zneužíváním, zanedbáváním či vykořisťováním (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995). V této kapitole uvádím základní dokumenty, vztahující se k právům dětí ohrožených či zasažených trestnou činností.

1.2.1 Úmluva o právech dítěte

Je prvním mezinárodním dokumentem, který je věnován pouze dětem a formuluje ucelený katalog jejich práv. Pro státy, které ji ratifikovaly, je právně závazná. Byla přijata 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN v New Yorku. Jménem České a Slovenské Federativní republiky byla podepsána v New Yorku 30. září 1990. V platnost pro nás vstoupila dne 6. února 1991. Úmluva se skládá z Preambule a 54 článků rozdělených do tří částí. Články 1 – 41 zahrnují *katalog lidských práv dítěte*, mezi něž patří práva občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní, články 42 – 45 pojednávají o *Výboru pro práva dítěte* a články 46 – 54 popisují podmínky, za nichž dochází k *platnosti Úmluvy*. Podle Ústavy České republiky má Úmluva o právech dítěte vyšší právní sílu než zákon (Bělohlávek, 2001).

Úmluva je založena na *čtyřech základních principech* pramenících z článků č. 2, 3, 6, 12, které blíže popisuje Bělohlávek (2001) takto:

- **Zákaz diskriminace** – smluvní státy se zavazují dodržovat práva každého dítěte bez jakékoliv diskriminace na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné či duševní nezpůsobilosti. To znamená, že všechny děti bez výjimky musí mít stejná práva.
- **Nejlepší zájem dítěte** – při jakékoliv činnosti týkající se dětí, musí být na prvním místě zájem dítěte. Smluvní strany se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jež je nezbytná pro jeho růst a blaho.
- **Zachování života a rozvoj dítěte** – právo na život je nejzákladnější právo každé bytosti, proto Úmluva žádá, aby státy v nejvyšší možné míře zabezpečily zachování života dítěte a jeho rozvoj.

- *Názor dítěte* – dítě, které dokáže samostatně vyjadřovat vlastní názory, má právo je svobodně sdělit ve všech záležitostech, jež se ho týkají. Dítěti je tak udělena možnost výslechu v každém soudním nebo správním řízení, které se jej týká.

Úmluva uznává, že děti jsou obzvláště zranitelné lidské bytosti. Jejím cílem je zabezpečit ochranu přirozených práv dětí a učinit tak konec týrání, zneužívání a zanedbávání těchto bezbranných bytostí. Jako dominanty vystupují z Úmluvy *právo na přežití, rozvoj, ochranu a účast*. Právem *na přežití* chápeme dostatečnou životní úroveň a volný přístup dětí k lékařské péči. Za práva *rozvoje dítěte* jsou považovány přístupy k informacím, výchově a vzdělávání, právo na hru a volný čas, na účast v kulturních aktivitách a právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. *Ochrana dítěte* zahrnuje zejména ochranu proti všem formám vykořisťování a krutému zacházení, proti libovolnému rozdělování rodiny a zneužívání trestního práva. Právo *na účast* formuluje, že dítě má svobodu vyjadřovat svou zkušenost a vyjádřit své názory a postoje ke všem otázkám, které ho zajímají (Bůžek; Michalík, 2000).

V souvislosti s trestnou činností páchanou na dětech je v **čl. 19** Úmluvy o právech dítěte upravena povinnost smluvních stran činit všechna potřebná opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním či vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoliv jiných osob starajících se o dítě, v **čl. 34** se státy zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání, v **čl. 35** je ustanovena povinnost zabránit únosům dětí a obchodováním s nimi, v **čl. 36** chránit dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které škodí jeho blahu. **Čl. 39** se stát zavazuje činit všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení (Sdělení FMZV).

Plnění Úmluvy o právech dítěte sleduje *Výbor pro práva dítěte OSN*. Byl ustanoven počátkem roku 1991. Sestává z deseti odborníků volených na 4 roky, kteří pocházejí z nevládních a mezivládních organizací. Úkolem Výboru je zjišťovat, jak smluvní strany Úmluvy dodržují své závazky. Aby docházelo k faktickému ověření činnosti, mají členské státy povinnost předkládat Výboru pravidelné zprávy po pěti letech, kdy shrnou dodržování práv na svém území a uvedou, zda bylo dosaženo nějakých pokroků (David, 1999).

1.2.2 Listina základních práv a svobod

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky a stojí na stejné úrovni jako ústavní zákony. Základní lidská práva, která mají vztah k problematice ohrožených dětí, jsou uvedena v hlavě druhé, oddílu prvním a zejména pak v hlavě čtvrté. Ta pojednává o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Základní lidská práva, vztahující se zejména na děti ohrožené trestnou činností, jsou právo na život, nikdo nesmí být zbaven života, nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti (Špeciánová, 2003).

1.2.3 Zákon o rodině

V zákoně č. 64/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů je pro nás z hlediska ohrožených dětí důležitá část druhá, která vymezuje vztahy mezi rodiči a dětmi. Rodiče jsou povinni starat se o tělesný, rozumový, citový a mravní vývoj svých dětí. § 31 zmíněného zákona uvádí: „*Rodiče jsou povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Rodiče mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem*“ (zákon o rodině). Dojde-li k situaci, že rodič není schopen řádně plnit své rodičovské povinnosti a vyžaduje to zájem dítěte, může být jeho rodičovská zodpovědnost omezena nebo jí může být i zbaven. Rozhodnutí o takovém opatření vydává soud, který ve svém rozhodnutí stanoví rozsah rodičovské zodpovědnosti v případě omezení. V případě, že se rodič dopustil úmyslného trestného činu proti svému dítěti, bude soud vždy posuzovat důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti (zákon o rodině).

1.2.4 Zákon o sociálně - právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů zahrnuje zejména zabezpečení práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu jeho oprávněných zájmů a působení směřující k obnovení narušených či oslabených funkcí rodiny. Z toho bezprostředně vyplývá ochrana dítěte před jakoukoliv kriminální činností.

Sociálně-právní ochrana je poskytována bezplatně dětem mladším 18 let (Špeciánová, 2003).

Ustanovení § 5 zákona zakotvuje základní princip sociálně-právní ochrany dětí, kterým je ***zájem a blaho dítěte***. Zájem dítěte nelze podřadit zájmu jiných subjektů.

Ustanovením § 6 odst. 1 zákona vymezuje, že sociálně-právní ochrana se zejména zaměřuje na děti, na nichž byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví nebo jejich lidskou důstojnost (zákon o sociálně-právní ochraně dětí).

Ustanovení § 7 odst. 2 zákona upravuje obecné ***oznamovací oprávnění***. „*Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti*“ (zákon o sociálně-právní ochraně dětí).

Jak uvádí Špeciánová (2003), fyzické i psychické týrání a zejména sexuální zneužívání se vyznačují vysokou latencí. Jedinci, kteří oznámí protiprávní jednání rodičů, mají přirozeně obavu z možných útoků nebo z průběhu řízení příslušných orgánů. V ustanovení § 57 odst. 1 zákona je tedy uvedena ***nutnost zachovávat mlčenlivost zaměstnanců*** orgánu sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k oznamovatelům.

Obecná ***oznamovací povinnost*** pro státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení je upravena v ustanovení § 10 odst. 4 zákona. Tato zařízení jsou povinna ihned a bez zbytečného odkladu oznámit podezření na protiprávní jednání rodičů. Zvláštní oznamovací povinnost přísluší zdravotnickým zařízením, která jsou na základě ustanovení § 10 odst. 5 zákona povinna neprodleně oznámit, že matka po narození své dítě opustila a zanechala je v zařízení. Takové jednání lze považovat za zanedbání a psychické týrání dítěte (zákon o sociálně - právní ochraně dětí).

V ustanovení § 8 zákona je zakotveno ***právo dítěte požádat o pomoc*** při ochraně svého života a svých dalších práv. Tyto subjekty jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Zvláště pro ochranu dětí týraných, zneužívaných a zanedbávaných platí, že dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu (zákon o sociálně - právní ochraně dětí).

2 TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH

V této kapitole se zaměřuji na nejdůležitější a nejčastěji prezentované druhy trestné činnosti páchané na dětech, přičemž týrání, zneužívání a zanedbávání rozebírám více v následující kapitole věnované syndromu CAN.

Trestná činnost páchaná na dětech je klasifikována jako vysoce společensky nebezpečný jev. Vykazuje zvláštnosti, kterými se ostatních druhů trestné činnosti značně liší. Jedná se o skutečnosti, kdy je předmětem útoku dítě, tedy osoba se sníženou schopností obrany a že většina případů trestné činnosti páchané na dětech probíhá skrytě. Trestná činnost namířená proti zájmům dětí většinou probíhá v rodině, škole nebo výchovném zařízení a stále je shledávána vysoká nevole účastníků i okolí zasáhnout nebo věc oznámit (Špeciánová, 2003).

Co se týká informačních zdrojů, systematická evidence výskytu trestné činnosti páchané na dětech v České republice zcela chybí. V roce 1992 sice vznikla při Ministerstvu zdravotnictví ČR meziresortní komise, zabývající se ubližováním a špatným zacházením s dětmi, nemá však dostatek kompetencí ke statistické registraci dat o výskytu a formách tohoto jevu. Neexistuje ani statistický přehled o množství soudně prokázaných trestných činů proti dětem, neboť Ministerstvo spravedlnosti ČR údaje o obětech trestné činnosti neeviduje. Určitá dílčí data tak lze získat pouze od Policie ČR, která je registruje nepřímo prostřednictvím souboru Osoby a objekty napadení. Z uvedeného informačního zdroje lze odvodit, že podíl násilných a mravnostních trestných činů, které byly namířeny proti dětem a které byly policii oznámeny nebo z vlastní aktivity policie zjištěny, činí asi 6 % z celkového objemu událostí, jimiž se policie každoročně zabývá. Těchto 6 % představuje ročně přes tři tisíce obětí trestné činnosti ve věku do 15 let, z čehož zhruba dvě třetiny představují násilnou kriminalitu a jedna třetina připadá na kriminalitu mravnostní. Zhruba šestkrát častěji se stávají oběťmi násilné trestné činnosti chlapci, dívky jsou zase zhruba trojnásobně častěji oběťmi mravnostní kriminality. Kolem dvou desítek dětí se ročně stane obětí vraždy nebo ublížení na zdraví s následkem smrti. Zhruba stovka případů se vztahuje na dlouhodobé týrání, téměř čtyři stovky jsou tvořeny úmyslným ublížením na zdraví a kolem tisíce případů pak představují různé formy pohlavního zneužívání, přičemž asi pětina obětí je nějakým způsobem závislá na pachateli. Jako zvlášť závažný jev současnosti se ukazuje rostoucí počet případů sexuálního zneužívání dětí k prostituci a pornografii na komerčním základě. Zde zatím nelze ani obecně provést kvantitativní hodnocení, neboť tyto druhy kriminality v

evidenční činnosti Policie ČR chybí. Určitými údaji disponují nevládní organizace, například Linka bezpečí, Naše dítě, La Strada ČR, Rozkoš bez rizika. Ani z jejich interních údajů však nelze vytvořit komplexní evidenci dané problematiky (Násilí páchané na dětech, 2009).

2.1 Trestněprávní úprava

Ze zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů vybírám tyto trestné činy páchané na dětech:

2.1.1 Trestný čin týrání svěřené osoby

Trestného činu týrání svěřené osoby se podle § 215 trestního zákona dopouští ten, kdo týrá osobu, jež je v jeho péči nebo výchově. Uvedený zákon definuje týrání jako „*zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří.*“ Není nutné, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho bezohlednost, surovost nebo bolestivost pociťuje jako těžké bezpráví.

Pachatel může být potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Nemusí to být pouze rodič, ale i učitelé, vychovatelé, sportovní trenéři nebo jiné osoby pověřené rodiči krátkodobým opatrováním dítěte v době jejich nepřítomnosti (Špeciánová, 2003).

2.1.2 Trestný čin pohlavního zneužívání

Trestného činu pohlavního zneužívání se podle § 242 trestního zákona dopouští ten, kdo „*vykoná soulož nebo jiným způsobem pohlavně zneužije osobou mladší 15 let.*“ Pachatel tohoto činu bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let. Předmětem trestného činu pohlavního zneužívání je mravní a tělesný vývoj dětí a v širší souvislosti také lidská důstojnost, proto je tento čin v zákoně uveden pod trestnými činy právě proti lidské důstojnosti.

2.1.3 Trestný čin zanedbání povinné výživy

Zanedbáváním povinné výživy se ve smyslu § 213 trestního zákona rozumí „*nejen neplnění výživného poskytovaného v penězích, ale i neplnění povinnosti vyživovat jiného v naturální formě a povinnosti zaopatřovat jiného.*“ Konkrétně se jedná o neposkytnutí

dítěti bydlení, stravy, ošacení, povinnosti pečovat o jeho zdraví a hygienu, vykonávat nad ním dohled a opatřovat další prostředky potřebné pro jeho všestranný rozvoj. Příkladem zanedbání povinné výživy může být podle Špeciánové (2003) případ z praxe, kdy došlo k ponechání dětí matkou bez dozoru. Děti byly odkázány zcela samy na sebe, přicházely na vyučování nepřipravené, neboť nebyly nikým vedeny k tomu, aby se doma připravovaly. Matka jim nevařila, ani nepečovala o jejich čistotu a ošacení, takže děti nosily roztrhané oblečení. Soustavně tak docházelo k zanedbávání péče a dozoru nad dětmi i k neplnění výživného v naturální formě.

2.1.4 Trestný čin opuštění dítěte

Trestného činu opuštění dítěte podle § 212 **trestního zákona** se dopustí ten, kdo „*opustí dítě, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc, a vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví.*“ Jedná se tedy o přerušení péče o dítě za takových okolností, kdy vzniká dítěti nebezpečí újmy na zdraví nebo smrti. Ochranu před tímto nebezpečím má mít především dítě útlého věku, které není schopno vlastními silami čelit nepříznivé situaci. Za pachatele tohoto trestného činu je považována pouze osoba, které náleží povinnost pečovat o dítě. Touto osobou se rozumí rodič, poručník dítěte, osoba, které bylo dítě svěřeno soudním rozhodnutím do výchovy, pracovník ústavu, pěstoun dítěte. Trest odnětí svobody se zde pohybuje v rozmezí od šesti měsíců do tří let.

2.1.5 Trestný čin únosu

Za trestným činem únosu podle § 216 **trestního zákona** stojí jedinec, který „*dítě odejme z opatrování toho, kdo má podle zákona nebo podle úředního rozhodnutí povinnost o něj pečovat.*“ Pojmem „odejmutí“ se míní zásah, kterým dojde ke znemožnění další péče o unesenou osobu tomu, kdo je povinen o ni pečovat. Takový zásah spočívá především v odvedení nebo odvozu unesené osoby, tedy v aktivním jednání pachatele. Takové počínání pachatele lze posuzovat zároveň i jako psychické týrání dítěte. Trestní sazba zde činí až tři roky odnětí svobody.

2.1.6 Trestný čin ohrožování mravní výchovy

Trestného činu ohrožování mravní výchovy podle § 217 **trestního zákona** se dopouští ten, kdo „*vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší 18 let nebezpečí zpustnutí tím, že jí umožní vést*

zahálčivý nebo nemravný život.“ Pod tento trestný čin je nejčastěji zahrnováno jednání rodičů, kteří neposílají své děti delší dobu do školy či jim nevěnují potřebnou péči. Takové konání vede k záškoláctví, toulání, k vyhledávání nevhodných kamarádů, popíjení alkoholických nápojů a k trestné činnosti. Zákon stanovuje trest odnětí svobody až na dva roky.

2.1.7 Trestný čin obchodování s dětmi

Podle § 216a trestního zákona je „*trestně postižitelné jednání toho, kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce, využívání dětské práce nebo za jiným účelem.*“ Formulace „jiný účel“ může mít sexuální podtext, proto tento trestný čin postihuje i komerční sexuální zneužívání. Je zřejmé, že se toto jednání vyznačuje mimořádně vysokou společenskou nebezpečností. Pachatelem trestného činu obchodování s dětmi může být kdokoliv, zejména rodiče, ale i osoby, jež mají povinnost o dítě pečovat nebo mají dítě jinak ve své moci.

2.2 Rizikové faktory

Kdybychom chtěli zjistit odpověď na otázku, v jakém prostředí nejčastěji dochází k trestným činům na dětech a kteří lidé se jich dopouštějí nejčastěji, není prakticky možné předložit konkrétní popis prostředí či osobnosti (Zoubková, 2001).

Na počátku 70. let 20. století byly v USA vypracovány první studie, které měly napomoci objasnit mechanismus vzniku týrání. Snahou vědců bylo identifikovat určité rizikové faktory, jako např. alkoholismus rodiče či nízké sociální postavení rodiny, které by mohly být propojeny s týráním v rodině. Výzkumy ukázaly, že při vzniku týrání dochází k podmiňování vnějších a vnitřních faktorů. Proto není možné od sebe oddělovat vlivy prostředí, které patří do vnějších faktorů, od vnitřních předpokladů, podílejících se na vzniku týrání (Špeciánová, 2003).

Souvislosti mezi vzájemným působením jednotlivých rizikových faktorů vymezuje *integrativní model*, podle kterého lze rozdělit působení rizikových faktorů v rámci ontogenetického vývoje, mikrosystému rodiny, exosystému a makrosystému rodiny (Pöthe, 1999).

2.2.1 Ontogenetický vývoj

Výzkumy prokázaly, že existují vlastnosti dítěte, spolupodílející se na vzniku týrání, mezi něž lze zahrnout *nízkou porodní váhu, nedonošenost dítěte, vrozené nebo získané tělesné či mentální vady*. Děti s těmito atributy nesplňují očekávání rodičů a jsou tak více ohroženy týráním. Ohroženou skupinou jsou také *autistické děti*, projevující se mimo jiné naprostou nekomunikací s okolím, či komunikací zcela nezvyklou a nesrozumitelnou, děti se *specifickými poruchami učení*, leváci přeučovaní násilným způsobem na praváky, děti s *bizarními prvky v chování*. Zvýšený výskyt týrání je také zaznamenán u dětí, které svými projevy vychovatele dráždí a vysilují. Ať už jsou to děti, které celé noci nespí, pláčou, křičí a nejsou k utišení, či děti trpící *lehkými mozgovými dysfunkcemi*, jejichž projevem je hyperaktivita, neklid a impulzivita. Týráním či zanedbáváním může být v rodině ohroženo jen jedno z dětí, což může mít příčinu např. v přejatých rysech nenáviděného partnera či narození dítěte z nechtěného těhotenství (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Pöthe (1999) uvádí, že dospělý člověk je za případné týrání svého dítěte odpovědný a může se rozhodnout, jestli svému dítěti bude ubližovat. Předpokladem ke správnému rozhodnutí je existence rozpoznávacích a ovládacích schopností jedince. Asi v 5 % případů týrání mají rodiče tyto schopnosti omezené.

2.2.2 Mikrosystém rodiny

Charakteristiky rodičů a jejich dětí jsou při vzniku týrání posuzovány v širších souvislostech vnějšího prostředí. V této rovině jsou zkoumány např. struktura rodiny, její ekonomický a sociální statut či praktikované výchovné styly. V rodinách s výskytem týrání jsou při výchově uplatňovány autoritativní prvky a základem výchovy je disciplína. Výrazným rysem bývá dlouhodobé napětí ve vztazích mezi jednotlivými členy (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Zoubková (2001) řadí mezi faktory způsobující vznik negativního prostředí v rodině sociálně ekonomický status rodiny, existenční nejistotu a nezaměstnanost, alkoholové a drogové závislosti, složení domácnosti, nechtěné těhotenství, rozvedené manželství a absenci pomoci ze strany sociálních institucí.

Za jeden z důležitých faktorů vzniku týrání či zneužívání dítěte považuje Bentovim (1998) cykličnost násilí, tzv. *mezigenerační přenos*. Jak uvádí Pöthe (1999), v roce 1987 bylo

výzkumem zjištěno, že u jedinců, v dětství týraných a zneužívaných, existuje 3 – 5 krát větší riziko, že budou týrat své dítě, než u jedinců, kteří sami týráni či zneužívání nepoznali. Vědci vysledovali faktory, které vedou ke snížení rizika přenosu týrání na další generaci. Jsou jimi lepší aktuální sociální podpora, podpora od partnera a vytvoření pozičního vztahu v dětství k dospělé osobě.

2.2.3 Exosytém rodiny

Týrání dítěte se jeví jako důsledek interakce mezi manžely, mezi rodičem a dítětem, mezi dítětem a prostředím, rodičem a prostředím a rodičem a společností. Všechny prvky na sebe působí a dochází k jejich vzájemnému ovlivňování. Důležitým faktorem, který ovlivňuje vztahy uvnitř rodiny, je podle psychosociálního modelu sociální postavení rodiny. Výzkumy sice prokázaly vyšší toleranci k násilí i jeho častější aplikaci v rodinách s nízkým sociálním a ekonomickým statusem, avšak ubližování dětem se nevyhýbá žádné společenské vrstvě. Prokázat týrání v rodinách s vysokým sociálním postavením je mnohem složitější než u tzv. chudých rodin, u nichž se předpokládá vyšší četnost kontaktů s institucemi sociální péče. Mezi sociální faktory, které ovlivňují ekonomický potenciál rodiny, patří především nezaměstnanost. Na týrání nezaměstnanost působí nejen prostřednictvím zhoršené finanční situace rodiny, ale i v kombinaci s frustrací rodiče ze ztráty zaměstnání. Na chování rodičů mohou mít vliv zejména přátelé a širší rodina. V případě nedostatku sociálních kontaktů a chybějící vazby s okolím může docházet k sociální izolaci rodiny, která riziko patologických vzorců chování prokazatelně zvyšuje. Otázkou zatím zůstává, zda se rodina od společnosti izoluje dobrovolně, nebo dochází k separaci rodiny v důsledku jejího společensky nepřijatelného chování (Pöthe, 1999).

2.2.4 Makrosystém rodiny

Součástí tzv. makrosystému je široká škála kulturních a duchovních hodnot celé společnosti a tomu odpovídající legislativa na ochranu dětí. V makrosystému se projevuje vliv médií, která nám předkládají čím dál více brutality, což rozhodně k ochraně a prevenci násilí na dětech nepřispívá. Špeciánová (2003) uvádí, že každodenní konfrontace s násilím průkazně snižuje schopnost soucitu s obětí. Tolerance k násilí se pomalu stává běžnou součástí života společnosti. Jedním z nejvýznamnějších rizik vzniku týrání jsou tělesné tresty, jejichž

akceptace zvyšuje toleranci k násilnému chování vůči dětem a otupuje schopnost empaticky vnímat jejich utrpení.

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) nacházejí hlavní příčinu týrání, zneužívání a zanedbávání v podřízeném postavení dítěte ve společnosti. Podle nich není správné, že jsou děti v rodinách objektem péče rodičů, protože se tak vytrácí postavení subjektu, které by dítěti mělo náležet. Tím se vytváří prostor pro libovolné zacházení s dítětem, v němž je navíc využíváno uzavřenosti a intimity rodiny.

2.3 Možnosti odhalování případů

K odhalování případů trestné činnosti páchané na dětech dopomáhá především jejich cílené vyhledávání. O subjektech, které se v rámci své povahy setkávají s případy ohrožených dětí, pojednává tato kapitola.

2.3.1 Orgány sociálně - právní ochrany dětí

Orgán sociálně - právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) se vyznačuje významnými pravomocemi na poli preventivní a poradenské činnosti. V oblasti ochrany ohrožených dětí jsou sociální pracovníci povinni tyto děti aktivně vyhledávat, působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a projednávat s nimi odstranění nedostatků ve výchově. Hlavní těžiště práce sociálních pracovníků by však mělo spočívat v terénní sociální práci, jakožto v aktivním vyhledávání ohrožených dětí, při níž je vyvíjena preventivní a poradenská činnost. Preventivní činnost napomáhá k zamezení nepříznivého vlivu prostředí či jednání osob na dítě, poradenská činnost již pomáhá řešit vzniklý problém v péči o nezletilé dítě. Návštěvu dítěte v prostředí, v němž žije, je možno považovat za základ kvalitní sociální práce (Špeciánová, 2003).

Sociální pracovník má právo navštěvovat dítě a rodinu, stejně tak školu, školská zařízení či jiná prostředí, kam dítě dochází a kde tráví čas. V rámci pomoci dítěti je třeba, aby pracovník zmapoval postavení dítěte v rodině, výchovné styly rodičů, sourozenecké vztahy, školní problematiku a perinatální a perinatální zdravotní údaje. Ze získaných poznatků zpracuje **komplexní anamnézu** dítěte, rodiny i okolí, v němž se dítě pohybuje. Anamnéza se pak stává základem pro **sociální diagnózu**, kterou chápeme jako zhodnocení současné situace dítěte. Sociální diagnóza zaznamenává odchylky v tělesném, duševním a sociálním zdraví a hodnotí sociální situaci dítěte. Následně se stává podkladem pro **sociální terapii**, která

hodnotí strukturu rodiny, její stabilitu, osobnosti rodičů i dalších členů rodiny. Důležitou roli má posouzení zájmů rodičů o dítě i péče o ně (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

U sociálních pracovníků je třeba klást důraz na další vzdělávání formou různých školení, seminářů či výcviků, spočívající např. v sebezkušenostních výcvicích, či ve výcvicích zabývajících se kazuistickou prací se zaměřením na různé okruhy klientů. Za velmi důležitou součást práce sociálního pracovníka považuje Pöthe (1999) poskytování supervize nejlépe externím odborníkem nepůsobícím v pracovním kolektivu sociálních pracovníků. Supervize může pomoci ke zkvalitnění poskytovaných služeb a k zamezení či alespoň mírněji se projevujícím syndromu vyhoření.

2.3.2 Spolupráce OSPOD s ostatními subjekty

Další činnost sociálního pracovníka spočívá v koordinaci, která je důležitá hlavně pro fungování týmové spolupráce všech pracovníků profesně zaměřených na ohrožené děti. Je nutné, aby sociální pracovníci měli zmapovanou sociální síť spolupracujících subjektů, které působí ve správním obvodu jejich působnosti (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Z tohoto důvodu je nezbytné, aby sociální pracovníci navázali a posléze udržovali dobrou spolupráci s *lékaři*. Měli by podporovat jejich snahu oznamovat případy podezření na týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a taktéž je upozornit na možný trestněprávní postih v případě nesplnění zákonné oznamovací povinnosti. Je důležité zaměřit se na spolupráci nejen s praktickými lékaři pro děti a dorost, ale také s lékaři nemocnic, se specialisty zejména dětského, chirurgického, ortopedického, traumatologického, gynekologického oddělení, oddělení popálenin, rychlé záchranné služby a pohotovostních oddělení. Právě těmito lékaři může nejčastěji dojít k zachycení projevů týraného dítěte. Sociální pracovníci by měli také navázat spolupráci s *pedagogy* a *pracovníky školských zařízení*. Ti mají totiž jedinečnou příležitost zpozorovat případy kriminality na dětech, neboť mají možnost trávit s nimi čas v přímém kontaktu, mnohdy i po dobu několika týdnů v roce mimo vyučování během pobytů ve školách v přírodě či na výletě. K účinné pomoci dětem, na nichž došlo ke spáchání trestné činnosti, je rovněž zapotřebí spolupracovat se *soudy* a *orgány činnými v trestním řízení*. Zpráva o poměrech rodiny, vypracovaná sociálním pracovníkem, může být v případě rozhodování soudů o svěření dítěte do výchovy významným podkladem pro konečné rozhodnutí. Poté může být OSPOD soudem požádán o sledování učiněných naří-

zení. Aby bylo opatření účinné a plnilo svůj účel, je mezi těmito dvěma subjekty dobrá spolupráce nezbytná (Špeciánová, 2003).

Stejně důležitá je také spolupráce sociálních pracovníků s **Policí ČR**. Pracují zde specialisté, kteří se zabývají přímo problematikou trestné činnosti na dětech. Postupy příslušníků Policie ČR při odhalování trestné činnosti páchané na dětech upravuje Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8 ze dne 21. ledna 2002. Modifikuje činnost policejních specialistů při vyhledávání a vyšetřování trestné činnosti páchané na dětech a při zacházení s dětmi jako oběťmi. Detailně také upravuje spolupráci s orgány sociálně - právní ochrany dětí a se školami. Významnou úlohu v oblasti sociální ochrany ohrožených dětí vykonávají **neziskové organizace**, které mohou OSPOD svými aktivitami vhodně doplňovat. Mají zpravidla možnost se individuálně dle potřeby rodiny věnovat jednotlivým klientům a mohou rovněž poskytovat každodenní služby, na které terénním sociálním pracovníkům OSPOD nezbyvá časový prostor. OSPOD dále spolupracuje s odborníky z mnoha oborů, např. **psychology, psychiatry, soudními znalci, právníky**, kteří významnou měrou přispívají k zajištění systému ochrany ohroženého dítěte (Špeciánová, 2003).

Potřebu interdisciplinárního přístupu zdůrazňuje Hellebrandová (2006), neboť se domnívá, že právě nedostatek spolupráce odborníků z různých odvětví je příčinou poškozování klientů. Je patrné, že odborníci by měli pracovat spolu, ve vzájemné kooperaci, nikoliv jen vedle sebe či nezávisle na sobě zejména z toho důvodu, že ochrana klienta není předmětem zájmu pouze jedné instituce, nýbrž je nutné propojení institucí, aby byla ochrana komplexní. Pozitivní stránku spolupráce je možno spatřovat v poskytnutí kompletní a rychlé péče.

2.3.3 Pracovníci škol a školských zařízení

Ohroženým dětem jsou schopni podstatným způsobem pomoci pedagogové. Nezbytnost zapojit pedagogy do koordinovaného systému o ohrožené děti je dána tím, že pedagogové tráví s nezletilými dětmi spoustu času, během kterého by jim neměla uniknout náhlá změna v chování dětí. V průběhu výuky děti nejenom vzdělávají, ale také mohou naplňovat preventivní působení prostřednictvím výchovy ke zdravému životnímu stylu (Špeciánová, 2003).

Velmi důležitým prvkem při rozpoznání ohroženého dítěte je informovat pedagogy o výčtu příznaků, které se objevují u dětí trpících fyzickým a psychickým týráním či sexuálním zneužíváním. U dítěte fyzicky či psychicky týraného se mohou objevit nevysvětlitelná po-

ranění nebo popáleniny. Varovat by měly zvláště tehdy, vyskytují-li se opakovaně. Dítě nedokáže objasnit původ těchto poranění a má výraznou averzi o nich hovořit. Postižené dítě se obává jít domů a často od rodičů utíká. Brání se svlékání před hodinou tělesné výchovy ve společné šatně, čímž se snaží zabránit odhalování míst, která nesou stopy po násilí. Pedagog by si měl všimnout také nepřiměřeného oblečení dítěte, kterým je myšleno nošení dlouhých oděvů i v horkých letních dnech. Zvláštní znaky a symptomy vykazují děti, které trpí sexuálním zneužíváním. Může se u nich projevit regrese k formám chování, které odpovídají výrazně mladšímu věku. Mívají nepřítomný pohled, nešťastný výraz, smutnou náladu, stahují se do sebe. Sexuálně zneužitá dítě může opakovat, že je špatné a může naznačovat, že zná nějaké tajemství. Obdobně jako u fyzického a psychického týrání si vymýšlí plno výmluv, aby nemuselo jít ze školy rovnou domů (Elliotová, 1995).

Povinností každého pedagoga je dostát *oznamovací povinnosti* dle ustanovení § 168 trestního zákona!

2.3.4 Lékaři a další zdravotničtí pracovníci

Jak uvádí Špeciánová (2003), povinností každého lékaře je vyšetřit poranění a následně ho ošetřit. V rámci vyšetření by měl lékař posoudit mechanismus vzniku zranění a zahrnout do diagnózy i možnost tzv. neúrazového mechanismu vzniku poranění čili např. týrání. Rozhodnutí, zda k úrazu dítěte došlo náhodně nebo úmyslně, je podle Dunovského; Dytrycha a Matějčka (1995) velmi obtížné. Proto navrhuje zdravotnickou dokumentaci doplnit o fotografie způsobeného zranění. Ty lze později využít také pro potřeby znalce při zpracování znaleckého posudku, dojde-li k soudnímu řízení. Za varovné signály možného týrání považuje Špeciánová (2003) opožděné vyhledání lékařského ošetření, nelogické popisování vzniku události doprovázející osobou, neochotu hovořit o tom, jak ke zranění došlo či situace, kdy mechanismus vzniku poranění nedopovídá vývojovým možnostem dítěte. Přestože mají zdravotničtí pracovníci povinnost zachovávat mlčenlivost, neplatí to v případě podezření na jakoukoliv trestnou činnost spáchanou na dítěti. V tomto případě platí pro zdravotnické pracovníky *oznamovací povinnost*, která se řídí § 168 trestního zákona. Tuto povinnost lékař splní tím, že podá okamžitou telefonickou zprávu orgánu sociálně - právní ochrany dětí a příslušnému sociálnímu pracovníkovi sdělí, kam dítě odesílá (Biskup, 2001).

2.4 Pravidla a podmínky při výslechu dítěte

Základní zásadou pro výslech dětí mladších 15 let je požadavek *jediného výslechu*. Výslech by měl být veden zvláště šetrně a po obsahové stránce takovým způsobem, aby nebylo třeba jej v dalším řízení opakovat. Oživování hrůzných situací by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat duševní a mravní vývoj dítěte. Pokud by byl výslech proveden nekvalifikovaně a s řadou pochybení odůvodňujících potřebu jej opakovat, následky jde jen těžko napravit. Takový stav může vést k systémovému týrání dítěte (Špeciánová, 2003).

Během výslechu dítěte je nezbytné brát v úvahu určité vývojové zvláštnosti dětské osobnosti. Pro děti je specifický sklon k sugesci, tudíž mají tendenci přejímat cizí názory za své. Děti se mnohdy snaží uvádět skutečnosti, o kterých se domnívají, že vyslychající chce slyšet. Takové jednání může být ovšem příčinou zkreslení výpovědi. K zabránění eventuálnímu působení sugesce je podstatná důkladná příprava otázek, které nenaznačují směr odpovědi. Je obecně známo, že lidé mají sklon při odpovědích na uzavřené otázky spíše přitakávat, proto je vhodné se jim i při výslechu dítěte zcela vyvarovat. Děti jsou totiž schopny vyslovit ano i na otázky, kterým nerozumí, nebo které jsou naprosto nesmyslné (Čírtková, 1998).

Před samotným výslechem dítěte by měla být věnována pozornost prostředí a celkové atmosféře výslechu, což může výrazně ovlivnit kvalitu výpovědi. Za nevhodnější se považuje provádět výslech v místech dítěti nejbližších a důvěrně známých. Nelze-li v tomto prostředí výslech uskutečnit, jsou pro tyto účely zřízeny výslechové místnosti. Jejich vybavení by mělo směřovat ke kladnému navázání kontaktu s dítětem a co možná nejméně rozptylovat dětskou pozornost. Předpokládá se, že větší strach bude mít dítě z osoby toho pohlaví, které se na něm dopustilo zneužívání či týrání, proto je výhodné, účastní-li se výslechu jedinec opačného pohlaví. Pro úspěšný průběh výslechu to však není pokládáno za rozhodující. Mnohem více záleží na zevnějšku vyslychajícího, proto by neměl po fyzické stránce nápadně připomínat pachatele (Čírtková; Červinka, 1994).

Je-li dítě vyslycháno v souvislosti se sexuálním zneužíváním, je podle Špeciánové (2003) vhodné začít prvním sexuálním útokem. První případy bývají dětmi vnímány jako méně traumatické, protože pachatel napoprvé většinou užil mírnějších podob zneužití.

Během výslechu je důležité počítat s únavou dítěte, která přichází dříve než u dospělého člověka, proto by měl být výslech rozdělen do několika kratších sezení. V žádném případě

by se nemělo dítěti bránit v pláči, protože může napomoci k příznivějšímu psychickému rozpoložení dítěte. Po výslechu je nutné zaprotokolovat dětskou výpověď *doslovným zápisem*, aby nedošlo ke znehodnocení protokolu o výpovědi (Čírtková; Červinka, 1994).

2.4.1 Demonstrační loutky „Jája a Pája“

Výslechové místnosti pro děti jsou vybaveny dvojicí demonstračních loutek. Tyto hadrové loutky o velikosti větších dětských panenek mají anatomické tělesné otvory, na nichž mohou děti názorně ukázat, jakým způsobem byly sexuálně zneužity. Loutky jim pomáhají v případech, kdy jim chybí výrazy pro popis tělesných partií. Jája představuje osobu ženského pohlaví, mužské pohlaví zastupuje loutka Pája. Do policejní praxe byly loutky zavedeny Závazným pokynem policejního prezidenta č. 11/1995. Prostřednictvím spontánní hry dítě lépe navazuje kontakt s policistou, psychologem, psychiatrem, sexuologem či kterýmkoliv jiným odborníkem, jež se výslechu účastní. Díky loutkám dítě snadněji překonává ostych a přirozeněji popíše svůj nepříjemný zážitek. Výslech se tak stává vůči dítěti mnohem šetrnější (Špeciánová, 2003).

3 SYNDROM CAN

3.1 Historie vymezení pojmu

V každé době a v každé zemi by se daly najít děti, jejichž vývoj byl určitým způsobem ohrožen. Odborníci věnovali negativnímu zacházení s dětmi po dlouhou dobu jen minimální pozornost. Významným podnětem pro změnu se stala ve druhé polovině 20. století práce amerického pediatra C. H. Kempeho, jenž se začal pozastavovat nad velkým množstvím „nešťastných úrazů“, které se údajně přihodily jeho malým pacientům. Rodiče těchto dětí nedokázali jejich zranění uspokojivě vysvětlit. To Kempeho vedlo v roce 1962 k vydání titulu „*The Battered Child Syndrome*“ (syndrom bitého dítěte), který měl za cíl odvrátit lhostejnost lékařských odborníků vůči těmto závažným negativním jevům. Posléze začala být tomuto problému věnována náležitá pozornost (Bechyňová, 2007).

Postupem času se ukázalo, že vedle fyzického týrání může být dítě poškozeno i psychickým týráním, sexuálním zneužíváním, zanedbáváním péče či citovou deprivací. To vedlo k přijetí širšího termínu „syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte“, pro který užíváme zkratku CAN (Child Abuse and Neglect) (Gjuričová; Kocourková; Koutek, 2000).

Týrání, zneužívání a zanedbávání je tedy v současné době obecně označováno souhrnnou zkratkou CAN (Child Abuse and Neglect), což by se dalo definovat jako „*jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt*“ (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995, s. 24)

3.2 Fyzické týrání

Jedná se o nejpodrobněji popsany druh týrání a laickou i širokou odbornou veřejností pokládáný za „typický“ a dle obecného názoru nejčastější projev agrese vůči dítěti. Fyzické týrání bylo Zdravotní komisí Rady Evropy z roku 1992 definováno jako „*tělesné ublížení dítěti, anebo nezabránění ublížení či utrpení dítěti, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno úmyslně anebo že mu nebylo zabráněno*“ (Gjuričová; Kocourková; Koutek, 2000, s. 16).

Slaný (2008) spatřuje rizikové situace pro týrání dítěte zejména v afunkční a dysfunkční rodině, rozvodové či stresové situaci a v závislosti rodičů na návykových látkách. Pozornost zaměřuje také na tzv. *Medéin syndrom*, kdy jeden rodič cíleně ubližuje druhému prostřednictvím týrání jejich společného dítěte.

Fyzicky týranými jedinci se stávají podle Gjuričové; Kocourkové a Koutka (2000) převážně děti do tří let. Důvodem, který u určitého typu rodičů vyvolá zlost a nezvladatelnou agresi, může být častý pláč, kterým se tyto děti navenek projevují. Fyzické týrání se děje opakovaně s pomlkami, v jejichž průběhu rodiče navštěvují lékaře s nejrůznějšími typy poranění dítěte, která nejsou schopni logicky vysvětlit. Proti nařčení z týrání se ostře brání. Týrání dětí oběma rodiči stejnou měrou se děje zřídka. Obvykle bývá jeden z rodičů surovější a druhý není schopen tomuto týrání zabránit. Často bývá týrající osobou nevlastní rodič.

3.2.1 Fyzické týrání aktivní povahy

Zahrnuje veškeré nenáhodné násilí na dítěti, při němž dochází tělesnému zranění dítěte, k jeho trvalému poškození nebo v krajních případech až k usmrcení. Za jedno z hlavních východisek násilného zacházení s dětmi je možno považovat tělesné trestání dětí. To velmi snadno přechází do týrání, přičemž hranice mezi trestem a týráním je považována Dunovským; Dytrychem a Matějčkem (1995) za velmi nejednoznačnou.

S tímto tvrzením souhlasí i Slaný (2008), který navíc dodává, že tělesné tresty dodnes všude na světě zaujímají stále velmi podstatný prvek ve výchově dítěte. Navíc upozorňuje na dvě roviny tělesného trestu, a sice *vztahovou* a *emoční*. Dítě může být fyzicky potrestáno za určitou chybu, ale musí mu být naprosto zřejmé, že trestající rodič tak koná proto, že mu na něm záleží, že mu není jedno, kdo z něj vyroste. Na rozdíl trestání za malichernosti či dokonce z rozmaru dospělého.

Z důvodu jasnější operace s pojmy definovali odborníci z Výboru pro práva dětí OSN tento rozdíl následovně: „*tělesné trestání dětí se stává tělesným týráním tehdy, je-li trest prováděn za pomoci předmětů (vařečka, řemen, vodítko na psa) nebo na citlivou část těla (hlava, břicho, oblast pohlavních orgánů, dlaně a plošky nohou), nebo když po ranách zůstávají na těle stopy (otoky, modřina, škrábanice)*“ (Vaníčková, 2004, s. 32).

Vaníčková (2004) došla prostřednictvím výzkumu k závěrům, že z 886 dotazovaných dětí ve věku 10 – 11 let nepoznalo trest formou bití pouze 9,2 %. Výjimečně byly bity více než dvě třetiny dětí. V rozmezí maximálně jednou týdně a minimálně jednou za měsíc bylo bito každé páté dítě. Jako formy tělesného trestu byly nejčastěji udávány výprask, fackování, kopance a silné rány. Jako hlavní předměty, jež byly k bití používány, respondenti uvedli vařečku, vodítko na psa, bič a ramínko.

Rozhodnutí, zda poranění dítěte vzniklo „nešťastnou náhodou“ či bylo spácháno úmyslně, není vůbec jednoduché. Proto je nutné, aby se každý lékař poctivě nad jednotlivými zraněními zamyslel a vyšetřil za pomoci sociálních pracovníků, praktických dětských lékařů a dalších odborníků, jak a z jakého důvodu k úrazu skutečně došlo. Bohužel se u nás stále vyskytují případy, kdy i po několikerém poranění téhož dítěte lékaři na tuto možnost ne-
dbají (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Ze somatického hlediska třídění tělesných poranění a poškození vnitřních orgánů dělí Slaný (2008) fyzickou agresi vůči dítěti na **poranění uzavřená** a **otevřená**, která rozebírá následovně:

Z **uzavřených poranění** se nejčastěji vyskytují **hematomy**, čili modřiny a pohmoždění. Vznikají účinkem prudkého úderu nebo nárazem těla na tupý předmět. Hematom obvykle má tvar korespondující s obrysem předmětu, kterým byl úder proveden. Vzniklý hematom prodělává postupem času barevný vývoj, jehož základní rysy je nezbytné znát k určení stáří. Analýza barvy hematomů se musí provádět vždy za denního světla. Je velmi důležité pečlivě prohlédnout celý povrch těla a končetin dítěte a co nejpřesněji popsat všechny nalezené hematomy, jejich tvar, velikost a barvu. Ke slovnímu popisu nálezů je nutné připojit kvalitní fotodokumentaci.

Dále lze na povrchu těla fyzicky týraného dítěte nalézat **vytrhané chomáče vlasů** se vznikem obvykle okrouhlých **lysin**. Jiná povrchová zranění se mohou u dítěte vyskytnout ve formě **kousnutí**, přičemž je dnes možné při čerstvém záchytu prostřednictvím DNA identifikovat pachatele. Z hlubších uzavřených poranění jsou nalézána **poranění šlach, svalů, nervů a cév**.

Další skupinu uzavřených poranění tvoří **poranění kloubů a kostí**. Je velmi důležité všimnout si popisu události svědky, jak se daná fraktura dítěti přihodila. Přestože jsou fraktury kostí během dětství relativně časté, je třeba přikládat popisu jejich vzniku velkou pozornost.

Zvýšenou ostražitost by měly budit obvykle mnohočetné fraktury, fraktury koncových částí dlouhých kostí končetin, protože vznikají násilným kroucením a tahem, spirální fraktura pažní kosti, zlomenina lopatky, zlomenina zevní části klíční kosti a mnohočetné zlomeniny žeber v jedné linii.

Poranění hlavy se řadí k nejzávažnějším poraněním vůbec, protože při něm dochází k akutnímu ohrožení na životě dítěte. V důsledku tohoto poranění může dítě trpět i dlouhodobými následky. Statistiky ukazují, že právě tímto způsobem zraněné děti vévodí v příčinách úmrtí dětí v rámci syndromu CAN.

Specifickým typem poranění v rámci agrese vůči dítěti je **syndrom třesení dítětem** (*shaken infant syndrom*). Vzniká u malých dětí (kojenců a batolat) jejich velmi silným třesením, kdy dospělý drží dítě na oblasti hrudníku. Při tomto pohybu může dojít k závažnému poškození krční páteře, míchy, ke zranění mozku vedoucímu k trvalým neurologickým obtížím, od poruch učení až po mentální retardaci, nebo dokonce k usmrcení dítěte.

Poslední skupinou uzavřených zranění je **poranění nitrobřišních orgánů** – jater, sleziny, slinivky břišní, žaludku.

Mezi nejčastější **otevřená poranění** řadí Slaný (2008) **rány** a **popáleniny**. Rány člení na sečné, řezné, bodné, tržné, zhmožděné, střelné a vzniklé kousnutím. U syndromu CAN nejčastěji nacházíme zranění ve formě oděrek, škrábanců, řezných ran, kousnutí a ze závažnějších zranění pak hlouběji zasahující bodné či sečné rány.

Popáleniny patří během dětství k častým typům úrazů. Typické jsou v průběhu batolecího věku, kdy dítě začíná chodit, avšak jeho chůze je stále vratká a špatně koordinovaná, ke zraněním tedy dochází v důsledku nekontrolovaných dětských pádů. Aby mohlo nastat při popálení dítěte vyloučení syndromu CAN, je naprosto zásadní precizně určit anamnézu vzniku popáleniny. Jako pomůcku uvádí Slaný (2008) přítomnost ostrého rysu ponoru dítěte do vody, symetričnost popálenin či přítomnost současného popálení hýždí i genitálií. V některých případech bývá diagnostika bohužel jednoznačná. Dítě má na tělíčku popáleniny vzniklé otiskem radiátoru, topení či roštu grilu. Velmi snadno lze rozpoznat také úmyslné popáleniny rozžhavenou cigaretou, které bývají, na rozdíl od těch náhodně vzniklých, typicky hluboké, často s kráterem a vícečetné. Týraným dětem mohou vzniknout popáleniny i tažením po zemi či koberci nebo násilným nucením požití příliš horký pokrm. Oproti neúmyslnému požití horkého jídla, které vyvolá popálení až dutiny ústní, násilné nucení

vyvolá popálení rtů a okolí. Popáleniny patří k těm vůbec nejzávažnějším úrazům, která jsou v dětství ještě více zvýrazněna. Rozsah popálené plochy se u větších dětí hodnotí podle *Walleceho pravidla devítky* (hlava a krk = 9%, horní končetina = 9%, dolní končetina = 18%, přední a zadní část trupu každá = 18%, genitál = 1%). U malých dětí se jako měřítko používá velikost dlaně s prsty postiženého dítěte, kdy tato plocha znázorňuje 1% tělesného povrchu (Slaný, 2008).

3.2.2 Fyzické týrání pasivní povahy

Je odborníky popisováno jako nedostatečné uspokojení nejdůležitějších tělesných potřeb, souvisejících s psychickými a sociálními potřebami dítěte. Jak uvádějí Dunovský; Dytrych a Matějček (1995), jedná se o situace, kdy rodiče neplní vůči dítěti své povinnosti a zneužívají svá práva, a to buď úmyslným způsobem, nebo neúmyslně z důvodu nezralosti či závažných psychických poruch. V nejhorších případech takového jednání může dojít ke zpustnutí dítěte, v extrémním případě až k jeho smrti.

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) řadí do forem fyzického týrání následující situace: *Poruchu v prospívání dítěte neorganického původu*, která se vyskytuje převážně v extrémně chudých a sociálně nepřizpůsobivých rodinách. Hlavním rysem této poruchy je nedostatečná výživa po stránce kvalitativní i kvantitativní. Projevuje se nejruznějšími hypovitaminózami, výraznou podváhou, těžkou dystrofií či atrofií a v nejtěžších případech může dojít až k zástavě růstu dítěte.

Nedostatek zdravotní péče popisují jako odmítání zdravotní péče, nedostatek kvalitní hygienické péče, nedostatek ochrany, něhy a lásky. Právě v nejtětlejším věku života je odepření lásky dítěti vždy těžkým prohřeškem proti jeho potřebám a znásilněním jeho práv. Za nedostatek zdravotní péče jsou také pokládány případy, kdy rodiče způsobí dítěti nějakou újmu na zdraví a ze strachu před postihem svého jednání nenavštíví lékaře, čímž dítěti odírají první pomoc.

Nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany představuje nezabezpečení domova, nevhodné životní podmínky a nedostatečnou pozornost k nepříznivým vlivům, které ohrožují zdraví a život dítěte. Řadí se sem převážně děti, jež ztratily domov z objektivních (přírodní katastrofa, válka, emigrace, úmrtí) či subjektivních (útěk, izolace) důvodů.

Vykořisťování dětí se děje prostřednictvím nucení dětí k žebrání a dětské námezdní práce. Většinou se jedná o děti přistěhovalců a uprchlíků.

Podle Mufsonové s Kranzovou (2001) je fyzické týrání pasivní povahy způsobeno především závislostí rodičů na drogách, kdy se dítěti nedostává přiměřeného jídla a přístřeší, chodí nepříjemně oblečeno vzhledem k jeho věku, pohlaví, počasí a prostředí je ponecháno bez dozoru a bez zajištění odpovědnosti dospělého a po dítěti se žádá, aby zastávalo nepřiměřené množství domácích prací, která jsou k jeho věku nepřiměřeně těžká nebo nebezpečná, protože rodič není přítomen nebo je fyzicky neschopen cokoliv dělat.

3.3 Psychické týrání

O co je od ostatních typů týrání méně vidět, o to hlouběji se vrývá do duše. Psychické týrání má mnoho podob a většinou číhá na dítě tam, kde by se mělo cítit nejbezpečněji, tedy doma, v okruhu svých nejbližších. Rodiče, kteří své děti psychicky týrají, přitom často mívají v sousedství a v zaměstnání pověst slušných lidí, výjimkou nebývá ani punc starostlivých a zásadových rodičů, kteří pro své potomky vyžadují to nejlepší (Kramulová, 2006).

Zatímco fyzické týrání a sexuální zneužívání jsou podle Dunovského; Dytrycha a Matějčka (1995) pojmy, pod kterými si většinou dovedeme představit konkrétní události a činy, psychické týrání považují za nejhůře zachytitelné, obtížně prokazatelné a mnohdy velmi podceňované, ačkoliv může dosahovat stejně poškozujících následků jako kterákoliv jiná forma týrání. Přestože nezanechává na první pohled viditelné stopy, může mít hluboký negativní dopad na duševní vývoj dítěte a v důsledku toho také na osobní život a sociální vztahy v dospělosti.

Je charakterizováno jako „*chování, které má závažný negativní vliv na citový vývoj dítěte a vývoj jeho chování. Může mít formu verbálních útoků na sebevědomí dítěte, opakované ponižování dítěte či jeho zavrhování, vystavování dítěte násilí nebo vážným konfliktům doma, násilná izolace, omezování dítěte či vyvolávání situace, kdy má dítě neustále pocit strachu*“ (Gjuričová; Kocourková; Koutek, 2000, s. 17).

3.3.1 Formy psychického týrání

Psychické týrání může probíhat jednak jako *aktivní děj*, v jehož rámci je dítě ponižováno, zesměšňováno a směřují k němu nadávky, nebo jako pasivní situace, kdy *nenastává něco*,

co nastávat má. Tato pasivita se projevuje prostřednictvím odmítavosti, nevšímavosti, nezájmu, nedostatku lásky, času či pozornosti. V praxi se obě podoby často prolínají, ale nemusí to být vždy pravidlem (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Slaný (2008) považuje za psychické týrání zejména následující situace:

K běžným případům psychického týrání řadí okolnosti kolem *rozvodu*, přičemž často mezi rodiči dochází k přetahování o dítě.

Mnohdy může docházet k vystavování dítěte závažným *rodinným konfliktům*, jako je násilí mezi rodiči, požadování po dítěti plnění role soudce mezi rozhádanými rodiči, zneužívání dítěte jako svědka nebo navádění dítěte proti druhému rodiči.

Dítě může být také permanentně *srovnáváno se svým sourozencem*, kdy jeden je nekriticky dáván za vzor druhému, protože je podle rodičů chytřejší, pořádnější, úspěšnější – zkrátka dokonalejší. Obdobná situace, vznikající mnohdy nechtěně, nastává po úmrtí jednoho sourozence, který je pak ve všem dáván druhému za vzor.

Další situací jsou *nároky* vysoce ambiciózních rodičů *na výkony dítěte* ve škole, sportu, zájmech, kdy je dítě za nesplnění požadavků tvrdě trestáno různými zákazy a omezeními. Začne tak nabývat dojmu, že nikdy pro rodiče nebude dost dobré.

Podle Slaného (2008) je třeba brát v úvahu, že některé výše uvedené situace nemusejí být obvykle pokládány za psychické týrání dítěte. Často se tváří jako snaha rodičů, aby z dítěte vychovali pořádného člověka, což je mnohdy pozitivně oceněno. Stejně jako je potřeba u fyzického týrání důkladně zvážit, jedná-li se o tělesný trest, nebo je už dítě ohrožováno, i tady je nutné citlivě hledat hranici mezi oprávněnou snahou rodičů o kvalitní výchovu a jeho týráním a vydíráním.

Poslední dobou se u nás čím dál více rozmáhají tzv. *dvoukariérová manželství*, kdy jsou oba rodiče zcela zaujati svou kariérou. Čas, který věnují rodině, je naprosto minimální, důležité je pro ně pracovní sebeuspokojení a vysoký finanční příjem. Z jejich strany je takové počínání omlouváno výroky, že to dělají pro rodinu, aby byla zabezpečena. Leč opak je pravdou, finanční stránka nikdy dítěti nenahradí autenticky přítomného rodiče doma. Nedostatek pozornosti a času je tak obvykle kompenzován drahými dárky či vysokým kapesným.

V neposlední řadě je ještě třeba zmínit *izolaci* dítěte, kdy mu rodiče záměrně brání ve styku s druhým rodičem, sourozenci, blízkými příbuznými či kamarády.

Aby byl výčet kompletní, Dunovský, Dytrych a Matějček (1995) považují za psychické týrání také situace, kdy je dítěti dáváno najevo, že je *nechtěné*, je mu *odepírána* jakákoliv *pochvala či ocenění*, ani trochu *není respektováno jeho soukromí* a je mu neustále *vyhrožováno* opuštěním nebo zabitím.

3.4 Sexuální zneužívání

Velmi zjednodušeně můžeme sexuální zneužívání podle Dunovského; Dytrycha a Matějčka (1995) pojmenovat jako uspokojování dospělého člověka dítětem nebo zneužívání dítěte v oblasti prostituce a pornografie. Aby dítě zachovalo mlčenlivost a nesvěřilo se nikomu ze svého okolí, snaží se to dospělý zajistit psychickým vydíráním, vyhrožováním či obdarováváním dítěte.

Weiss (2005, s. 13) považuje za sexuální zneužívání „*pohlavní kontakt mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem, přičemž se zákonem určená hranice přípustnosti pohlavního styku pohybuje v různých zemích obvykle mezi třináctým a osmnáctým rokem věku. Pojem zneužití přitom může označovat jak různé formy koitálního styku, tak i masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a eventuálně uspokojení pachatele*“.

Mnohem širší definici uvádí Rada Evropy z roku 1992, která definuje sexuální zneužívání jako „*nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se s dítětem dostal do nějakého styku*.“

Přestože se sexuální zneužití od fyzického i psychického týrání hodně liší, Mufsonová s Kranzovou (1996) charakterizují společné prvky. Zneužívající často očekává, že zneužívaný uchová celou věc v tajnosti, a zneužívaný má mnohdy pocit, že za to, co se mu děje, si může sám. Takový dojem bývá pravděpodobný u případů, kdy je zneužívající osobou rodič dítěte či jiná velmi blízká osoba. Všeobecně má dítě takové pocity proto, že čím bližší si člověk s někým je, tím hůř přijímá myšlenku, že je mu právě tento člověk schopen ublížit. Proto bývá snazší z toho obviňovat sebe.

3.4.1 Formy sexuálního zneužívání

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) dělí sexuální zneužívání dětí na **bezdotykové**, bez tělesného kontaktu a **dotykové**, s tělesným kontaktem. Slaný (2008) dodává, že při obou těchto formách dochází obdobně jako u týrání fyzického, k psychické a emoční nadstavbě zneužívání.

Dunovský; Dytrych; Matějček (1995) a Slaný (2008) blíže rozebírají obě formy sexuálního zneužívání následovně:

Do **dotykových** forem sexuálního obtěžování řadí zejména **pedofilii** (z řec. *pais* = dítě, chlapec a *filia* = láska, přátelství). Je popisována jako trvalá nebo dlouhodobá náklonnost s erotickým rozsahem převážně nebo výlučně vůči nedospělým chlapcům nebo dívkám.

Následuje **pederastie** (z řec. *erastés* = milovník), kterou je označován sexuální abúzus dospělého, převážně muže vůči chlapcům. Ve Starověkém Řecku patřila pederastie asi tři sta let ke společenské normě.

Další oblast představuje **obtěžování**, při němž je dítě osaháváno a líbáno na intimních místech. Často je provázeno slovními výrazy, které jsou buď přímo lascivní, nebo dvojsmyslné.

Sexuální útok vzniká za použití síly, kdy se dospělý dítěte dotýká na intimních místech a poškozují ho vniknutím do něj prstem, jazykem či předměty.

Znásilněním dítěte je označováno vynucené vniknutí do vaginy, konečníku či úst dítěte penisem. Podle statistik se takového jednání dopouštějí převážně muži.

Za odsouzeníhodnou formu sexuálního zneužívání je považován **incest**. Za incest je naší společností pokládán „*pohlavní styk mezi dítětem a jeho pokrevním rodičem, mezi dítětem a jeho příbuzným, mezi dítětem a nevlastním rodičem, styk mezi sourozenci*“ (Slaný, 2008, s. 27). Statistiky bohužel dokazují, že nejčastěji dochází k sexuálnímu zneužívání dětí rodinnými příbuznými. Při zkoumání rodinného prostředí pachatelů incestu vyplynuly najevo silně narušené intimní vztahy mezi partnery, kdy otec, jakoby zástupně, řeší tuto situaci incestem (Weiss, 2005).

Pro oblast **bezdotykového** zneužívání je nejtypičtější **exhibicionismus**, tedy expozice genitálu dětem či masturbace před dítětem.

Harassment je obecně definován jako znepokojování či zneklidňování. Dospělý tedy zneklidňuje dítě slovními výpady, poplácáváním po zadku, tisknutím k sobě se sexuálním kontextem.

Jako další případy bezdotykového sexuálního obtěžování jsou uváděny *voyeurismus*, kdy pachatel pozoruje dítě při svlékání a oblékání za účelem vlastního sexuálního vzrušení, *přinucení* dítěte *k obnažování*, fotografování, natáčení, k prohlížení si pornografických časopisů, pornofilmů či ke sledování soulože.

Výčet uzavírá *podávání sexuálních návrhů* dítěti.

Jak uvádějí Dunovský; Dytrych a Matějček (1995), mnoho odborníků zjišťovalo, co se bude dít s dítětem, které své tajemství někomu svěří a případ se začne prošetřovat. Výsledky byly až zarážející. Mnohé děti, jež uvedly, že byly sexuálně zneužity, své tvrzení po čase odvolaly. Americký psychiatr C. R. Summit na základě svých bohatých pracovních zkušeností se sexuálně zneužitými dětmi tento jev nazval **syndrom dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití** a upozornil na to, že děti se v případě odhalení sexuálního zneužívání setkávají se sekundární viktimizací.

Syndrom rozdělil do *pěti fází*:

- **Utajování** – dítě je na zneuživateli většinou závislé a ten ve snaze udržet vše v tajnosti, dítě psychicky vydírá či mu vyhrožuje (např. nebudu tě mít rád, budu tě nenávidět, zbiju tě, zabiju tě).
- **Bezmocnost** – dítě se cítí bezmocné a bezradné, vůči zneuživateli má ambivalentní pocity. Má ho rádo, ale na druhou stranu si přeje, aby vše skončilo a pachatel byl právem potrestán. Je třikrát více pravděpodobné, že dítě bude obtěžováno známým dospělým než cizím člověkem.
- **Svedení a přizpůsobení se** – k jeho rozvoji dochází v případě, že se dítě se zneužíváním nikomu nesvěřilo, a tak bere jako jedinou možnost tuto skutečnost přijmout a podřídit se jí. Dítě prožívá tak těžký vnitřní konflikt, který může vyústit až v patologickou závislost, sebepoškozování, agrese či narušení osobnosti. Dítě tuto bolestnou situaci zpracovává sebeobviňováním z vyprovokování zneužívajícího. U mnoha obětí sexuálního zneužívání se stává, že v dospělosti zneužívají vlastní potomky.

- **Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení** – dítě se ostýchá někomu svěřit, dlouho si tajemství uchovává pro sebe, a když jej opožděně nahlásí, působí to nevěrohodně. Dospělí nechápou, proč se dítě nesvěřilo bezprostředně po prvním ataku a nevěří mu. Nепrokázaná vina však poskytuje zneužívateli nad dítětem větší moc.
- **Odvolání výpovědi** – poté, co se dítě někomu se svým tajemstvím svěří, nastává proces shromažďování údajů, výslechy, dokazování. Na dítě s již hluboce nalomenou psychikou je toho najednou příliš, mnohdy se u něj dostaví také strach ze zavržení rodiči, z rozbití rodiny, což dítě neunes a raději vše vezme zpět s tvrzením, že si historiku vymyslelo.

3.4.2 Komerční sexuální zneužívání

Tento fenomén je v anglosaské literatuře označován jako Commercial Sexual Exploitation of Children (CSEC). Představuje formu sexuálního zneužívání dětí a obecně se vymezuje jako každé užití dítěte k sexuálnímu účelu za finanční nebo jinou odměnu. Stockholmský kongres definoval pojem komerční sexuální zneužívání jako „*použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem a zákazníkem, dítětem a prostředníkem nebo dítětem a agentem či jinými osobami, které vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely*“ (Vaničková, 2007, s. 25).

Dětská pornografie je definována jako „*jakýkoliv obrazový nebo textový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu*“ (Mifait, 2008, s. 12). Obrazovou pornografií je myšleno zobrazení dítěte při skutečné či simulované sexuální činnosti, nebo vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele. Zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu. Zvuková pornografie je vymezena jako používání jakýchkoliv zvukových prostředků se skutečným nebo simulovaným dětským hlasem za účelem sexuálního uspokojení uživatele. Taktéž zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání daného materiálu (Hanušová, 2006).

Dětská prostituce je vymezena jako „*zjednání nebo nabízení služeb dítěte k provádění sexuálních aktů za peníze nebo jakoukoli jinou odměnu*“ (Mifait, 2008, s. 11). Prostituce dětí vychází z mnoha faktorů. Často jde o děti, které pocházejí z chudých nebo neúplných rodin.

Obchodování s dětmi je forma komerčního sexuálního zneužívání považována za globální problém nejvyšší síly. S dítětem může být pro sexuální účely obchodováno vlastními rodiči či blízkými osobami. Takovým intrafamiliárním modelem bývají častěji ohroženy děti mentálně retardované či děti s tělesným handicapem. Tím jsou na svých rodičích zcela závislé a stávají se velmi snadnou obětí krutého obchodu. V rodině se také odehrávají hrůzné případy, kdy je dívka sexuálně zneužívána bratrem, který ji prodává svým kamarádům. Druhou formou obchodu je forma extrafamiliární, při níž dochází k únosu nebo prodeji dítěte vlastními rodiči. Viktimizace obchodovaných dětí je obrovská a jedním z dlouhodobých následků je rozvoj posttraumatické stresové poruchy. Právě obchod s dětmi se stal její nejčastější příčinou (Vaníčková, 2007).

3.5 Zanedbávání

Je pojímáno jako nedostatek péče, který způsobuje vážné poškození vývoje dítěte. Oběti zanedbávání, pokud nejde o nejtěžší formy, bývají společně s oběťmi psychického násilí nejhůře zjištělné. Zanedbávání může bez poskytnutí vhodné intervence vážně ohrožovat růst a vývoj dětí (Bechyňová; Konvičková, 2008).

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995, s. 88) zanedbávaným dítětem míní dítě, „*jenž se ocitá v situaci, kdy je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých ke svému zdravému fyzickému i psychickému rozvoji.*“ Jak uvádí dále, při posuzování těchto jevů je potřeba brát v úvahu současný stav dané společnosti, její kulturní úroveň, tradici, zvyky a převládající systém hodnot. V různých kulturách se jednotlivé potřeby dítěte i jeho rodičů značně liší.

Mnozí zahraniční autoři se shodují, že zanedbávání péče o dítě je nedostatečně definovaný termín a není mu širokou ani odbornou veřejností věnován dostatek pozornosti. Na rozdíl od jasných definic ostatních fenoménů syndromu CAN je definice zanedbávání považována za nejednoznačnou. Odborníci uvádějí několik možných důvodů, proč o tuto oblast není zdaleka takový zájem: „*Zanedbání péče nedosáhlo statusu klinicky definovaného syndromu, zanedbání péče je méně viditelné a zajímavé než zneužívání, zanedbávání péče nevyhnutelně přitahuje pozornost k dalšímu skličujícímu problému, jakým je dětská chudoba, nejednotnost definic ponechává systému péče o dítě větší volnost v rozhodování*“ (Bechyňová; Konvičková, 2008, s. 38).

Langmeier a Matějček (1963) upozorňují na velmi úzkou hranici mezi deprivací a zanedbaností. **Deprivaci** definují jako „stav vzniklý následkem životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“ (s. 17). **Zanedbaností** rozumí „spíše vnější vlivy, které nenarušují přímo duševní zdraví a neohrožují normální vývoj dítěte“ (s. 17). Hlavním rozdílem je tedy mezi těmito dvěma pojmy dle autorů fakt, že zanedbané dítě vyrůstá obvykle v primitivním prostředí, s nedostatečnou hygienou, bez vhodných vzorů vyspělého chování, avšak může být rozumově a zejména citově zcela přiměřeně vyvinuto. Nemusí se u něj tedy objevit známky citového chřadnutí ani neurotické či jiné poruchy, naopak může být v sociálním životě zcela přiměřené ostatním dětem.

3.5.1 Formy zanedbávání

V souvislosti se základními potřebami dítěte rozlišují Dubowitz a DePanfilis (In Bechyňová; Konvičková, 2008) následující formy zanedbávání dítěte:

Zanedbávání výživy se týká případů dětí, které opakovaně hladoví nebo dostávají nevhodné jídlo. Diagnózu zanedbávání obvykle stanovuje dětský lékař na základě nízké váhy dítěte či jeho špatného prospívání. Do zanedbání výživy jsou zahrnuty i zdravotní problémy dítěte způsobené nedodržováním dietních doporučení lékaře, případně problémy s dětskou obezitou.

Je-li zdraví dítěte ohroženo v důsledku nevhodného oblékání, mluvíme o **zanedbávání ošacení**. Příkladem mohou být situace, kdy je dítě oblékáno neadekvátně k počasí, svému věku, či nosí oblečení, které je mu malé nebo příliš velké.

Každé dítě potřebuje stálý domov jako místo ochrany a bezpečí. Není-li daná potřeba naplněna, nazýváme tuto formu zanedbávání jako **bezdomovectví**. Je rozpoznávána u dětí, které s rodiči často střídají bydliště nebo bydlí u známých, kde nemají své vlastní soukromí.

Zanedbávání zdravotní péče je sledováno u dětí, kterým se nedostává preventivní zdravotní péče a v době nemoci jim rodiče nejsou schopni zajistit adekvátní péči, což ohrožuje jejich zdravotní stav.

Situaci, kdy je dítě ponecháno samo bez dozoru na dobu, která neodpovídá jeho vývojovému stupni, označujeme jako **neadekvátní dohled**. Zanechá-li rodič své roční dítě ve vaně minutu bez dohledu, může to skončit fatálními následky.

Zanedbáním ochrany dítěte před nebezpečím z okolního prostředí je myšlena prevence vzniku úrazu dítěte. Např. nasazení helmy dítěti při jízdě na kole či vysvětlení a následné dodržování pravidel bezpečného přecházení vozovky.

Velmi vážnou formu zanedbávání, která se těžko prokazuje, je *emoční zanedbávání*. Dítěti se v rodině namísto přijetí a laskavé péče rodičů dostává pouze emoční strádání.

Klasická zanedbanost začala v posledních desetiletích v celém civilizovaném světě ustupovat. Nyní začíná dítě strádat spíše citově v prostředí hygienicky vzorném, ekonomicky zajištěném, mnohdy až vysoce blahobytném (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995). Naopak neustále přibývá krajních způsobů sociální zanedbanosti, jakými jsou případy dětí zcela *izolovaných od lidské společnosti*. Prototypem takového dítěte je *Kaspar Hauser*, po němž je tento syndrom pojmenován. Jak uvádějí Langmeier a Matějček (1963), jednalo se o mladého muže, který se jednoho dne roku 1828 záhadně objevil v ulicích Norimberku. Jeho chůze byla velmi těžkopádná, znal jen své jméno a jinak nemluvil. Jak po čase vypověděl, strávil celé dětství v temném sklepení bez jakékoliv lidské společnosti. Za pět let po svém objevení byl nalezen mrtev.

3.6 Zvláštní formy CAN

3.6.1 Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy)

Münchhausenův syndrom v zastoupení je situace, kdy „*rodiče nechávají své dítě opakovaně vyšetřovat a léčit, často velmi agresivními a intenzivními způsoby, přičemž vyvolávající příčina domnělé nemoci je buď zcela smyšlena, nebo je to způsob agrese dospělého vůči dítěti*“ (Slaný, 2008, s. 16).

Rodiče znehodnocují vzorky krve, moči a jiných preparátů k vyšetření svých dětí tak, aby byly označeny za chorobné. Patologickými smyšlenkami si vytvářejí příznaky nemoci, čímž dochází k neodůvodněnému vyhledávání lékařské péče. Chtějí, aby dítě muselo podstoupit nejrůznější lékařská vyšetření, přestože bývají většinou bolestivá. Než lékař pojme podezření na tento syndrom, trvá obvykle i delší dobu. Hlavním důvodem takového jednání rodiče je snaha získat pozornost lékařů. Předpokládá se, že tyto osoby byly v dětství deprivovány, odmítány a lékař tak pro ně může představovat zdroj náklonnosti a nenaplněné potřeby závislosti (Špeciánová, 2003).

Toto podvodné jednání poprvé popsal u dvou dětí Meadow v roce 1988. Pro pojmenování užil označení Münchhausenův syndrom z roku 1951, kterým byli pojmenováni pacienti, vymýšlející si nejrůznější chorobné příznaky a nemoci. Jev je nazván po baronu von Münchhausenovi, u nás známém jako baronu Prášilovi. V případě dětí byl termín doplněn spojením „v zastoupení“, čímž upozorňoval na činy rodičů, kteří zveličovali či předstírali potíže svých potomků. U nás na tento syndrom poprvé upozornil Marten v roce 1985. Přestože se u nás dosud pokládá tento syndrom za výjimečný, zdaleka tomu tak není. Je zjevné, že Münchhausenův syndrom v zastoupení těžce postihuje děti a až v jedné pětině končí smrtelně, nejčastěji zadušením (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

3.6.2 Systémové týrání

Vyznačuje se druhotným ubližováním dítěti, tzv. *sekundární viktimizací*. Takové týrání je způsobeno systémem, který má dětem pomáhat a chránit je. Špeciánová (2003) jako příklad uvádí případy, kdy se dítě svěřilo odborníkovi, že bylo týráno či zneužíváno a ten jeho výpověď zpochybní. Dítě tak musí podstupovat opakované policejní výslechy nebo výslechy u soudu za přítomnosti pachatele, čímž se mu automaticky začnou vybavovat traumatické zážitky. Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) do systémového týrání zahrnují ještě nedostatečnou péči o děti v problémových a dysfunkčních rodinách a nedostatečnou péči ve školách a ostatních denních zařízeních.

3.6.3 Organizované zneužívání

Tomuto zvláštnímu druhu zneužívání dětí je věnována stále větší pozornost. Představuje závažné formy sexuálního zneužívání s rostoucím důrazem na organizovanost, která přesahuje hranice města, země či dokonce kontinentu. Patří sem dětská prostituce, dětská pornografie v kontextu se sexuální turistikou, obchodování s dětmi za účelem ilegálního mezinárodního osvojení, dětské práce, či vraždy dětí ulice se záměrem prodat jejich orgány, např. v Jižní Americe (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

3.6.4 Rituální zneužívání

Je vymezováno jako takové zacházení s dětmi, které je realizováno ve spojitosti s náboženskými, magickými či nadpřirozenými symboly, jež jsou součástí určitého organizovaného společenství (Špeciánová, 2003).

4 PREVENCE A TERAPIE

4.1 Primární prevence jako způsob řešení

Jako vhodný způsob řešení trestné činnosti páchané na dětech z pohledu sociální pedagogiky je jistě fungování sociálního pedagoga v primární prevenci. V rámci výkonu svého povolání má mnoho příležitostí k tomu, aby se snažil tomuto neblahému společenskému jevu předcházet. Je velmi důležité, aby byl nejen velmi dobře připraven v rámci teorie, ale významnou roli hraje také jeho zaujetí a velká osobní angažovanost do problematiky.

Základní strategií primární prevence je snížení pravděpodobnosti výskytu jevu. Podle definice Světové zdravotnické organizace jde o „*takovou strategii, která vede k předcházení neblahého společenského jevu takovým způsobem, že je potlačen přímo v zárodku a nemá žádné podmínky pro svůj vznik*“ (Täubner In Weiss, 2005, s. 57).

Täubner (In Weiss, 2005) vyčleňuje tyto základní oblasti primární prevence:

- Děti do patnácti let a oběti,
- rodiče dětí, budoucí pedagogové, pedagogové,
- skupiny odborníků, do jejichž kompetence lze prevenci začlenit (sociální pracovníci, zdravotníci, orgány činné v trestním řízení),
- státní instituce,
- veřejnost, sdělovací prostředky,
- pachatelé.

Elliotová (1995) zdůrazňuje skutečnost, že součástí primární prevence je obecná pedagogická strategie vychovatele, která utváří v osobnosti každého dítěte identifikované vědomí sebe sama, vědomí svých dětských práv a dovednosti obrany svých práv. S tím souvisí formování právního vědomí celé populace z hlediska násilí páchaného na dětech.

Jak uvádí Dunovský; Dytrych a Matějček (1995), Rada ministrů členských zemí rady Evropy na primární úrovni prevence násilí na dětech uvádí tato doporučení:

- Informovat děti o jejich právech na život bez týrání, zneužívání a zanedbávání prostřednictvím veřejných informačních kampaní proklamovaných v televizi, rozhlase, tisku či prostřednictvím letáků.

- Vytvořit zázemí sociálním a zdravotnickým organizacím, aby mohly ve větší a kvalitnější míře posilovat a podporovat rodiny v péči o děti.
- Zdůraznit práva všech dětí, posilovat dobré vztahy v rodině a změnit způsob výchovy a chování v rodinách, kde je dítě ohroženo.
- Minimalizovat množství násilí ve společnosti a ve výchovné praxi.

Täubner (In Weiss, 2005) vidí jako významnou součást prevence vzdělávání budoucích učitelů. Pedagogické fakulty, které připravují budoucí učitele základních škol, by podle něj měly do svých programů začlenit projekt, jehož součástí bude i prevence sexuálního zneužívání dětí. Špeciánová (2003) uvádí, že na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy vytvořili studijní program, do něhož je zařazen postup při prevenci problematiky syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte a sexuální výchova. Učitelům v praxi je pak nabízena pomoc formou doškolovacích kurzů a seminářů poskytujících zejména metodickou přípravu.

4.1.1 Působení na děti

Náplň studia sociální pedagogiky zahrnuje průřez mnoha obory, což přispívá k lepší orientaci sociálního pedagoga v dané problematice a možnosti působit komplexně proti vzniku týrání, zneužívání a zanedbávání dětí.

U dětí předškolního věku je třeba podporovat jejich psychickou zdatnost, odolnost a formovat sebepojetí. Děti se učí rozpoznávat nebezpečné či neznámé situace, odmítnout účast na nedovolených činnostech a rozlišovat citové projevy v prostředí rodiny a v cizím prostředí. Předškolní vzdělávání se zaměřuje také na rozvoj interpersonální oblasti, do níž je zahrnuta podpora vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému a ochrana vlastního soukromí a bezpečí. Ke konci předškolního období by dítě mělo dokázat odmítnout komunikaci, při které se necítí příjemně a v případě potřeby požádat o pomoc. U předškolních dětí se také dbá na osvojení si dovedností týkajících se podpory zdravé a bezpečí, aby dokázaly pojmenovat části těla a některé orgány včetně pohlavních a znaly jejich funkci. Je třeba také zmínit obezřetnost při setkání s cizími lidmi (Špeciánová, 2003).

Na předškolní vzdělávání je možno navázat sexuální výchovou. Lze ji rozdělit do tří hlavních oblastí:

- **Poskytnutí biologicko-hygienického poučení** – děti jsou poučeny o sexualitě a sexuálním životě. Poskytnuté informace by pro ně měly být poučením proti předčasnému těhotenství a šíření pohlavně přenosných chorob.
- **Pojetí sexuálního vztahu jako jedné podob vztahů mezi lidmi** – děti by se měly naučit vnímat sexualitu jako součást intimního vztahu mezi dvěma osobami, jejichž vztah je pevný a hodnotný.
- **Prevence před sexuálním zneužíváním** - vychází se z praktických poznatků, kdy se ukazuje, že nejúčinnější ochranou dítěte je dostatečná informovanost. Znalé dítě nejen dříve rozpozná záměry útočníka, ale pokud se mu dostalo efektivního výcviku, dokáže také na sexuální útok adekvátně reagovat. Až 40 % dětí využilo v reálné situaci s úspěchem poznatky z preventivních programů (Špeciánová, 2003).

Vhodným obdobím pro započítí se sexuální výchovou by měl být věk, ve kterém sexuální zneužití dětem nejvíce hrozí. Elliotová považuje (1995) za nejvhodnější věkové rozmezí mezi třetím a šestým rokem dítěte.

V rámci tohoto působení je třeba zmínit několik titulů, určených právě těm, kterých se to týká nejvíce, tedy dětem. Jde o knihy a příručky pojednávající o všem, co děti potřebují vědět, aby zvládly nebezpečné situace, aby uměly říci ne, jak by měly postupovat, aby se nestaly obětí kriminality a kde by měly vyhledat pomoc v případě, že už k protiprávnímu jednání došlo.

- Susan Mufsonová a Rachel Kranzová vydaly ve spolupráci s Linkou důvěry pomocníka pro děti s názvem *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-194-8.
- Americká spisovatelka Jane Goldmanová pomáhá dětem prostřednictvím titulu *Jak si nenechat ublížit*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-090-1.
- Dětský psycholog Václav Mertin odpovídá na nejčastější dotazy v knize *Na co se často ptáte. Ze zkušenosti dětského psychologa*. Praha: Scientia, 2004. ISBN 80-7183-316-9.

4.1.2 Působení na rodiče

Tato úroveň prevence je zaměřena především na osvětu rodičů, jakožto osob, které hrají v životě a vývoji dítěte nezastupitelnou roli. Cílem prevence v této oblasti je vybudovat u rodičů podmínky pro vnitřní přijetí dítěte takového, jaké skutečně je. Jedná se tedy spíše o osvětu orientovanou na rodičovskou a profesionální odpovědnost rodičů a dalších vychovatelů. Sociální pedagog může rodině poskytovat potřebné informace, které povedou k předcházení týrání a zneužívání dětí, nabídnout rodičům odbornou pomoc nebo jim představit vhodnější výchovné strategie (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

4.1.3 Působení na odborníky

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) soudí, že v přípravě na povolání pracovníků, kteří se při výkonu svého činnosti setkávají s násilím páchaným na dětech, jde v rámci primární prevence především o zprostředkování poznatků z výzkumu, odborných studií a průzkumů obyvatelstva. Täubner (InWeiss, 2005) si ovšem myslí, že pro tuto skupinu profesionálů je nutné koncipovat vzdělávací strategie v rámci přípravy na výkon praxe a následné postgraduální vzdělávání. Z toho plyne požadavek, aby byl do vzdělávání profesí, které se při svém výkonu dostávají do přímého kontaktu s dětmi, začleněn kurz pedagogiky a psychologie, který by měl mít následující tři roviny:

- **Rovinu odbornou** – vývojová psychologie, principy výchovy, zdravotnická péče o dítě, psychologická a zdravotnická diagnostika zneužitého dítěte, pomoc dítěti v ohrožení, diagnostika potenciálního pachatele, diagnostika závadové rodiny, právní předpisy o ochraně dítěte, schopnost vyhledat odbornou pomoc a doporučit ji.
- **Rovinu pedagogicky osvětovou** – umět provádět osvětovou činnost pro rodiče, učitele, umění pedagogicky vysvětlit dítěti ochranu jeho vlastních práv.
- **Rovinu veřejně osvětovou** – osvětové působení na nejširší veřejnost, dovednost diagnostikovat porušování práv dítěte a schopnost politicky působit na veřejné a společenské mínění ve smyslu ochrany dítěte.

4.1.4 Působení na veřejnost

*„Cílevědomé působení různých médií na utváření veřejného mínění ve prospěch dětí a do-
držování práv dítěte je koncipováno jako metoda osvětová“* (Täubner InWeiss, 2005, s.
73). Takové působení je v moderní společnosti považováno za jev nezastupitelný a zcela
evidentní.

Na veřejnost je třeba působit takovým způsobem, aby byla vnímavější vůči zájmům a po-
třebám dítěte. Nástrojem k tomu je široce založená osvěta. Jejými činiteli jsou veškeré insti-
tuce dotýkající se nějakým způsobem života dětí, kupříkladu politické strany se svými pro-
gramy, církve, školy, zdravotnictví, kulturní instituce, sdělovací prostředky, nevládní orga-
nizace dětí a mládeže, organizace zabývající se rodinou (Dunovský; Dytrych; Matějček,
1995).

Jak sděluje Täubner (In Weiss, 2005), lhostejný postoj veřejnosti ve stylu „mě se to netý-
ká“ by měl být prostřednictvím mediální osvěty nahrazen angažovaným postojem „mě se to
týká“.

4.2 Sekundární prevence

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) za sekundární prevenci pokládají vytipování riziko-
vých osob a rizikových životních situací, za nichž nejspíše k násilí na dětech dochází. Poté
je třeba na tyto skupiny lidí a na tyto situace cíleně a programově působit tak, aby se riziko
trestné činnosti snížilo na minimum. Z uvedené charakteristiky je zřetelné, že do pojetí
sekundární prevence se prolínají prvky primární prevence a naopak.

Zatímco primární prevence se podle Täubnera (In Weiss, 2005) zaměřuje na celou populaci
dětí jako možných obětí, na celou populaci dospělých jako možných preventistů, ale i
možných pachatelů, sekundární prevence je již specificky a cíleně orientovaná do objektiv-
ního rizikového pole.

Sekundární prevenci sledují autoři Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) z hlediska:

- Rizikových dospělých,
- rizikových dětí,
- rizikových situací.

4.2.1 Riziková dospělí

Týrajícím pachatelem bývá nejčastěji muž, obvykle vlastní nebo nevlastní otec dítěte. Matky mnohdy zaujímají roli pasivních účastnic. Násilný způsob zacházení s dítětem pak z různých důvodů tolerují. Ženy jako pachatelky se dopouštějí častěji zanedbávání péče o dítě.

- *Anomální osobnosti, jedinci s agresivními povahovými rysy, impulzivní,*
- *nezralí a frustrovaní jedinci (neúspěchy v osobním a profesním životě),*
- *osoby s nízkou frustrační tolerancí, trpící pocity nejistoty a nebezpečí,*
- *jedinci s nedostatečnou motivací pro rodičovství (upřednostnění vlastních zájmů, zaujatost vlastními problémy),*
- *jedinci psychosociálně nezralí pro rodičovství (děti mající děti),*
- *lidé duševně nemocní a mentálně retardovaní,*
- *lidé závislí na návykových látkách (alkohol, drogy),*
- *lidé vyznávající odlišný životní styl (náboženský, rituální),*
- *lidé, kteří v dětství sami prožili týrání, zanedbávání či zneužívání (tzv. kruhová kauzalita),*
- *jedinci sexuálně deviantní, sexuálně hyperaktivní,*
- *starší muži s nízkou sebekontrolou chování (v případě sexuálního zneužívání),*
- *jedinci morálně narušení a sexuálně nevyzrálí, trpící poruchou osobnosti,*
- *osoby, které z důvodu onemocnění ztrácejí schopnost kontrolovat své pudy (schizofrenie, demence) či jednajících v důsledku abúzu alkoholu nebo drog (Matějček, 1994; Slaný, 2008).*

4.2.2 Rizikové děti

K potenciálním obětem týrání, zneužívání a zanedbávání patří děti, které svými projevy aktivně své rodiče zatěžují, dráždí či vyčerpávají, jejichž projevy jsou rodičům málo srozumitelné a děti, které nesplňují očekávání svých rodičů.

- Děti, které celé noci *nespí, pláčou, křičí, vztekají se a nejsou k utišení* (např. v důsledku somatického onemocnění, podvýživy, vyčerpání),
- děti *labilní, citlivé, úzkostně laděné*,
- děti problémové (*LMD, ADHD, děti neklidné, astabilní, dráždivé, negativistické* – rizikovost zde stoupá zejména v období tzv. prvního negativismu, v batolecím věku a v druhém období negativismu, v pubertě),
- děti *mentálně* či *jinak retardované*, což vyvolává frustraci ze strany rodičů vzhledem k očekávaným výkonům dítěte (škola, sport, zájmy),
- děti *hyperaktivní, neklidné, impulzivní, náladové, nesoustředěné* (s rozptýleným zájmem o všechno v okolí, avšak s malou schopností soustředit se),
- děti *sociálně obtížně přizpůsobivé a nestandardně psychomotoricky vyžívající*,
- děti s *poruchami komunikace* (děti s autismem, selektivním mutismem, vývojovou dysfázií, koktavostí, děti silně nedoslýchavé, jež nemohou přijatelně reagovat na výzvy a pokyny dospělých),
- děti *neaktivní, utlumené, uzavřené*, které neokážou vzbudit ani udržet zájem dospělého v náležité intenzitě,
- děti s bizarními *nápadnostmi v chování*,
- děti jakýmkoliv způsobem nezapadající do běžné normy a rodičovského očekávání (*nešikovné, neprospívající, nemocné*),
- děti *nezralých* a velmi *mladých rodičů*, kteří nemají dostatečné rodičovské kompetence,
- děti *nevlastní*,
- děti, jejichž matky žádaly neúspěšně o potrat či samy zkoušely těhotenství ukončit, čili děti *nechtěné*,
- dívky *výrazných ženských tvarů*, které nepřímo provokují svým chováním, gesty či oblečením,
- děti, jejichž rodiče *zneužívají návykové látky* (Matějček, 1994; Slaný, 2008).

4.2.3 Rizikové situace

Prototypem rizikových situací je zkratkovité jednání otce nebo matky, kdy se druhému chtějí mstít na tom nejcennějším, co společně mají.

- Jakákoliv *stresová situace*,
- milenecké a *manželské konflikty* v akutní fázi,
- alkoholová, drogová, či jiná *intoxikace*,
- *stísněný životní prostor* rodiny,
- *stres* při prožitku vlastní viny (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

4.3 Terciární prevence

Terciární prevencí se rozumí takové chování lékaře, pedagoga, psychologa, vychovatele, rodiče, které zamezí opakovanému násilí vůči dítěti, nebo dojde alespoň k jeho minimalizaci. Hlavním úkolem je postarat se o to, aby dítě dále netrpělo. Dítě nesmí být v žádném případě dále poškozováno a k tomu je zapotřebí zformovat určitý systém opatření spočívající v kompetentní metodice, která vychází z legislativní normy. Do terciární prevence lze začlenit i zdroje pomoci, které může dítě v nouzi vyhledat. Jde např. o linky důvěry, internetové poradny, krizová centra. S tím souvisí i detekce a upozornění na zneužívání či týrání dítěte (Täubner InWeiss, 2005).

4.3.1 Etapa diagnostická

V této etapě provádějí odborníci zhodnocení míry poškození oběti na úrovni medicínské, psychologické a právní. První podezření obvykle pochází z pedagogické diagnózy, kterou provede učitel, rodič dítěte či sociální pracovník. Nejde o profesionální diagnózu, ale spíše o soubor klíčů, které opravňují k vyslovení podezření a následnému ohlášení. Odborné vyšetření provádí lékař s psychologem, stanoví prognózu, v jejímž obsahu je i návrh na terapii dítěte (Täubner In Weiss, 2005).

4.3.2 Etapa terapeutická

Léčba dětí, které byly postiženy některými formami násilí, má za úkol odstranit či na nejmenší možnou míru omezit následky špatného zacházení s dítětem. Taktéž má vést k ob-

novení tělesné, psychické i sociálního pohody dítěte a v nejvyšší míře zajistit jeho zájem a prospěch (Täubner In Weiss, 2005).

Léčba musí být komplexní a interdisciplinární, aby napravila všechny dotčené složky života dítěte. Musí být koordinovaná, mít vytyčeny blízké i vzdálenější cíle a určeny postupy, jak jich dosáhnout. Léčebný proces je poté třeba soustavně sledovat a podle potřeb upravovat či měnit. Konečným cílem léčby by mělo být úplné uzdravení. V souvislosti s léčbou jsou odborní pracovníci povinni poskytnout dítěti emocionální podporu a pomoc, což ovšem klade neobyčejné nároky na jejich osobní kvality a schopnosti překonávat nejrůznější druhy stresu a ohrožení. Léčba týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí musí být orientována nejenom na oběť, ale i na všechny zúčastněné, mezi nimiž se nachází i zneuživatel, zvláště jedná-li se o člena rodiny (Dunovský; Dytrych; Matějček, 1995).

Dunovský; Dytrych a Matějček (1995) rozlišují terapii násilí na dítěti na základě tří rovin, které od sebe však nejsou nijak ostře ohraničeny.

V **první rovině** jde o přímou intervenci řešící urgentní situace, často ohrožující zdraví či život obětí. Jejím hlavním smyslem je, aby se po prvním zjištění rozsahu a závažnosti postižení co nejdříve zabránilo dalšímu útoku.

Ve **druhá rovině** se následně šetří všechny okolnosti souvisejících s násilím na dítěti či nedostatečnou péčí o ně. Probíhá šetření v rodině, v terénu – u dětského lékaře, ve škole, na orgánu sociálně - právní ochrany dětí, zkrátka všude tam, kde lze získat jakékoliv seriózní informace. Po ukončení šetření se stanovuje definitivní diagnóza a potvrzuje oprávněnost hlášení. Nejvýznamnější terapeutickou aktivitou se stává psychoterapie a socioterapie. Fáze trvá různě dlouho, v závažnějších případech však nejméně několik měsíců. O jejím zakončení rozhoduje úspěch základních intervencí. Mnohdy však léčba v této fázi přesahuje daleko do třetí etapy.

Třetí rovina pracuje s dítětem a rodinou v rámci komplexní podpory a dlouhodobého sledování dítěte s maximálním ohledem na jeho prospěch, zájem a úplné uzdravení. Je to rovina léčby, v níž rozhodující roli hraje především specializovaný lékař léčící hlavně pomocí psychoterapie a rodinné terapie. Třetí rovina nekončí nikdy. Proto je třeba, i v případě kladného výsledku léčby, se alespoň čas od času k takovému dítěti a jeho rodině vracet a zjišťovat možné riziko opakování nepříznivé situace či nezhojení všech následků násilí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PROJEKT VÝZKUMU

5.1 Výzkumný problém

Existuje rozdíl v postoji k řešení problematiky trestné činnosti páchané na dětech mezi státními a nestátními organizacemi ve Zlínském kraji?

5.2 Cíl výzkumu

Prezentovaný výzkum si klade za cíl přispět k hledání odpovědí na výše uvedenou otázku. Vzhledem k závažnosti problematiky trestné činnosti páchané na dětech chci tedy zjistit, jak jsou na řešení těchto případů připraveni pracovníci státních a nestátních neziskových organizací ve Zlínském kraji a zda mezi nimi panují rozdíly v následném odborném vzdělávání a v přístupu ke klientovi. Státní sektor je reprezentován orgány sociálně – právní ochrany dětí a nestátní sektor zastupují nestátní neziskové organizace, jejichž činnost je úplně nebo alespoň částečně směřována na pomoc dětským obětem trestné činnosti.

Dílní cíle:

- a) Nabízí svým pracovníkům více vzdělávacích programů v problematice trestné činnosti páchané na dětech státní nebo nestátní organizace?
- b) Ve kterých stěžejních oblastech trestné činnosti páchané na dětech pocítují pracovníci NNO a pracovníci OSPOD své rezervy?
- c) Jakým způsobem přistupují pracovníci NNO a pracovníci OSPOD k řešení klientova problému? Souvisí tento přístup s typem organizace, v níž pracovník působí?

5.3 Otázky výzkumu a pracovní hypotézy

Problém č. 1: Existuje rozdíl v poskytování dalšího odborného vzdělávání pracovníkům NNO a pracovníkům OSPOD?

Hypotéza H1: Typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje poskytování jeho dalšího odborného vzdělávání.

Problém č. 2: Existuje rozdíl ve výběru stěžejních oblastí dalšího vzdělávání mezi pracovníkem NNO a pracovníkem OSPOD?

Hypotéza H2: Typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje výběr specifických oblastí dalšího vzdělávání.

Problém č. 3: Existuje rozdíl v přístupu ke klientovi mezi pracovníkem NNO a pracovníkem OSPOD?

Hypotéza H3: Typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje jeho přístup ke klientovi.

5.4 Popis výzkumného vzorku

Výzkum byl zaměřen na orgány sociálně – právní ochrany dětí ve Zlínském kraji a na nestátní neziskové organizace, jejichž činnost je zcela nebo alespoň částečně směřována na pomoc dětským obětem trestné činnosti. Rejstřík všech orgánů sociálně – právní ochrany dětí jsem získala z webové stránky na www.donalinka.cz a nestátní neziskové organizace jsem našla v katalogu neziskových organizací Zlínského kraje na stránce www.zlk.neziskovka.cz, čímž jsem získala základní výzkumný soubor. Výběrový soubor jsem vybrala na základě záměrného výběru. Touto metodou jsou vyhledávání respondenti podle určitého kritéria. Cíleně jsem oslovila osoby, které splňovaly základní kritérium mého výzkumného šetření – v rámci výkonu své profese přicházejí do styku s problematikou trestné činnosti na dětech a pracují na oddělení sociálně – právní ochrany dětí či v nestátní neziskové organizaci. Bližší schéma jednotlivých respondentů uvádím v oddíle 5.6.1 Charakteristika vzorku zkoumaných osob.

5.5 Metody výzkumu

5.5.1 Pojmový aparát

K vědeckému popisu zkoumané reality budu používat tyto pojmy:

Interdisciplinární spolupráce

Souhrnná, mezioborová spolupráce mezi sociálními pracovníky státních i nestátních neziskových organizací, lékaři, učiteli, psychology, psychiatry, policisty a soudci za účelem poskytnutí vhodné pomoci.

Nestátní nezisková organizace

Soukromá organizace institucionálně oddělená od vlády. Zisk zde není rozdělován mezi vlastníky, ale vrací se zpět do aktivit organizace naplňující její poslání. Má svou organizační strukturu i náplň činnosti. Obecně jsou za nestátní neziskové organizace považovány nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení a církevní právnické osoby.

Orgány sociálně - právní ochrany dětí

Jsou orgány (krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady) zajišťující sociálně - právní ochranu dětí. Toto oddělení zajišťuje ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

5.5.2 Metody sběru dat a tvorba databáze

Na základě charakteru výzkumného problému jsem k jeho řešení zvolila kvantitativní výzkum. Jako metodu jsem si vybrala dotazování, jež patří mezi základní metody pedagogického výzkumu, a provedla jsem ho prostřednictvím dotazníku. Při tvorbě výzkumné metody jsem vycházela z dílčích cílů výzkumu.

Pomocí dotazníku jsem získala od respondentů demografické údaje a jejich výroky. Dotazník je vlastní konstrukce a je vnitřně strukturován. Jako hlavičku jsem zařadila stručný motivační úvod, v němž se respondenti dočetli, na jaké téma budou v dotazníku odpovídat, k jakému účelu dotazník poslouží a kdo je jeho zadavatelem.

V dotazníku byly použity tyto druhy položek:

Uzavřené položky – například: „Zvolte, prosím, Vaši věkovou kategorii:

a) do 25 let	d) 46 – 55 let
b) 26 – 35 let	e) 55 – 60 let
c) 36 – 45 let	f) 60 a více let.“

Dichotomické položky – například: „Setkal/a jste se za dobu své praxe s trestnou činností páchanou na dětech?

- a) ano
- b) ne.“

Polytomické výběrové položky - například: „Pokud ano, jak často se účastníte seminářů, školení, kurzů, konferencí či jiných programů zaměřených na téma trestné činnosti páchané na dětech?

- a) často, třikrát do roka a vícekrát
- b) občas, maximálně dvakrát do roka
- c) zcela výjimečně, maximálně jednou za rok
- d) vůbec, na toto téma jsem za poslední rok neabsolvoval/a ani jedno školení.“

Dotazník jako celek jsem rozdělila do čtyř částí. Tři části jsou tematicky zaměřeny na základě dílčích otázek výzkumu, čtvrtá část se zaměřuje na zjištění demografických údajů.

První část dotazníku je orientována na obecné zjištění, zda se respondenti již setkali s trestnou činností páchanou na dětech a s jakými druhy. Tato část se dále věnuje následnému odbornému vzdělávání sociálních pracovníků, které je jim prostřednictvím organizace zajišťováno. Jedná se o různá školení, kurzy či konference týkající se trestné činnosti páchané na dětech.

Ve druhé části dotazníku zkoumám, zda pracovníci pocítují rezervy ve vzdělání a zda mají potřebu se v některých oblastech souvisejících s trestnou činností páchanou na dětech více rozvíjet.

Ve třetí části zjišťuji, zda se na základě typu organizace odlišuje vnitřní metodika. Čili mě zajímají odlišnosti, pramenící z práce s klientem a jaký přístup ke klientovi respondenti volí v souvislosti s řešením dilemat v sociální práci.

Čtvrtá část dotazníku zjišťuje faktografické údaje, kterými jsou pohlaví respondenta, jeho věk, dosažené vzdělání a délka praxe v sociální oblasti.

Dotazník prošel předvýzkumem. Byl předložen čtyřem respondentům, kteří se vyjadřovali k jeho jasnosti, srozumitelnosti a jednoznačnosti. V předvýzkumu byly záměrně použity některé otázky s otevřenými odpověďmi, abych k položce získala množství odpovědí, které jsem pak použila do dotazníku jako nabídky pro uzavřené položky.

Dotazník byl vytvořen v programu Microsoft Office Word 2007 takovým způsobem, aby zaručil respondentům, kteří odpovídali elektronickou formou, co nejjednodušší způsob vyplňování položek.

5.5.3 Administrace dotazníku

Po drobných úpravách na základě předvýzkumu jsem v měsíci lednu provedla osobní distribuci dotazníků na Odbor sociálních věcí oddělení sociálně - právní ochrany dětí Magistrátu města Zlína. Ostatním OSPOD ve Zlínském kraji byly dotazníky doručeny prostřednictvím e-mailu. Stejnou formou byly předány dotazníky i zaměstnancům nestátních neziskových organizací - některým osobně, jiným elektronicky. Jako úvod dotazníku jsem připojila motivační dopis, jehož prostřednictvím bylo respondentům vysvětleno, co je cílem mého zkoumání a upozornila jsem je na anonymitu dotazníku, který bude sloužit pouze pro potřeby mé diplomové práce.

Veškeré údaje získané dotazníkovým šetřením byly zpracovány čárkovací metodou. Při kompletaci údajů jsem pracovala s programy Microsoft Office Word a Microsoft Office Excel 2007.

Výzkum se uskutečnil v rozmezí od měsíce ledna do měsíce února roku 2009 na odděleních sociálně – právní ochrany dětí a v nestátních neziskových organizacích ve Zlínském kraji, které poskytují sociální služby dětem ohroženým a postiženým trestnou činností.

5.6 Podmínky výzkumu

5.6.1 Charakteristika vzorku zkoumaných osob

Složení vzorku respondentů je zachyceno v tabulkách č. 1, 2, 3 a 4, které vycházejí z položek dotazníku č. 8, 9, 10, 11 a 12.

Tab. 1. Složení vzorku respondentů z hlediska věku a pohlaví.

VĚK	POHLAVÍ				CELKEM	
	Muži		Ženy			
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
do 25 let	2	2,4	4	4,8	6	7,1
26 - 35 let	5	6,0	16	19,0	21	25,0
36 - 45 let	3	3,6	26	31,0	29	34,5
46 - 55 let	2	2,4	18	21,4	20	23,8
55 - 60 let	2	2,4	6	7,1	8	9,5
CELKEM	14	16,7	70	83,3	84	100,0

Převážnou většinu respondentů tvoří ženy (83,3 %), muži jsou zastoupeni pouze v 16,7 %, což je jistě způsobeno obecně vyšším výskytem žen v pomáhajících profesích a v profesích se sociálním zaměřením. Mezi ženami dominuje věková kategorie 36 – 45 let (31,0 %), mezi muži se vyskytuje nejvíce jedinců ve věkové kategorii 26 – 35 let (6,0 %).

Tab. 2. Složení respondentů z hlediska vzdělání a pohlaví.

VZDĚLÁNÍ	POHLAVÍ				CELKEM	
	Muži		Ženy			
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
SŠ	1	1,2	6	7,1	7	8,3
VOŠ	2	2,4	10	11,9	12	14,3
VŠ	11	13,1	54	64,3	65	77,4
CELKEM	14	16,7	70	83,3	84	100,0

Jednoznačně nejvyšší zastoupení má mezi respondenty vysokoškolské vzdělání (celkem 77,4 %). Minimálně byly vyplněny položky se středoškolským vzděláním (8,3 %), což je nejspíše dáno tím, že pracovníci v sociálních službách jsou podle zákona povinni se dále vzdělávat. Vzdělání na VOŠ je zastoupeno v 14,3 %. Zde můžeme vidět, že stále dost pracovníků v sociálních službách dosahuje svou odbornou kvalifikaci právě na vyšší odborné škole.

Tab. 3. Složení vzorku respondentů z hlediska délky praxe a pohlaví.

DÉLKA PRAXE	POHLAVÍ				CELKEM	
	Muži		Ženy			
	Absol.	%	Absol.	%	Absol.	%
Méně než 1 rok	1	1,2	2	2,4	3	3,6
1 - 5 let	2	2,4	11	13,1	13	15,5
5 - 10 let	3	3,6	15	17,9	18	21,4
10 - 15 let	3	3,6	22	26,2	25	29,8
15 a více let	5	6,0	20	23,8	25	29,8
CELKEM	14	16,7	70	83,3	84	100,0

Nejvíce jsou zde zastoupeny ženy pracující v sociální oblasti 10 – 15 let (26,2 %), v závěsu za nimi se nacházejí ženy s délkou praxe 15 a více let (23,8 %). U mužů je délka praxe 5 – 10 let totožná s dobou 10 až 15 let (3,6 %). Praxi méně než 1 rok má za sebou z celkového počtu pouze 3,6 % pracovníků.

Tab. 4. Složení vzorku respondentů z hlediska věku a typu organizace.

VĚK	DRUH ORGANIZACE				CELKEM	
	Nestátní		Státní			
	Absol.	%	Absol.	%	Absol.	%
do 25 let	3	3,6	3	3,6	6	7,1
26 - 35 let	11	13,1	12	14,3	23	27,4
36 - 45 let	6	7,1	24	28,6	30	35,7
46 - 55 let	4	4,8	13	15,5	17	20,2
55 - 60 let	2	2,4	6	7,1	8	9,5
CELKEM	26	31,0	58	69,0	84	100,0

V nestátních neziskových organizacích vyplnilo dotazník nejvíce jedinců z věkové kategorie 26 - 35 let (13,1 %). Ze státní sféry jsem obdržela nejvíce dotazníků od jedinců spadajících do věkové kategorie mezi 36 – 45 lety (28,6 %). Nejméně zastoupenými věkovými kategoriemi u obou druhů institucí byly následující: do 25 let (7,1 %) a 55 – 60 let (9,5 %).

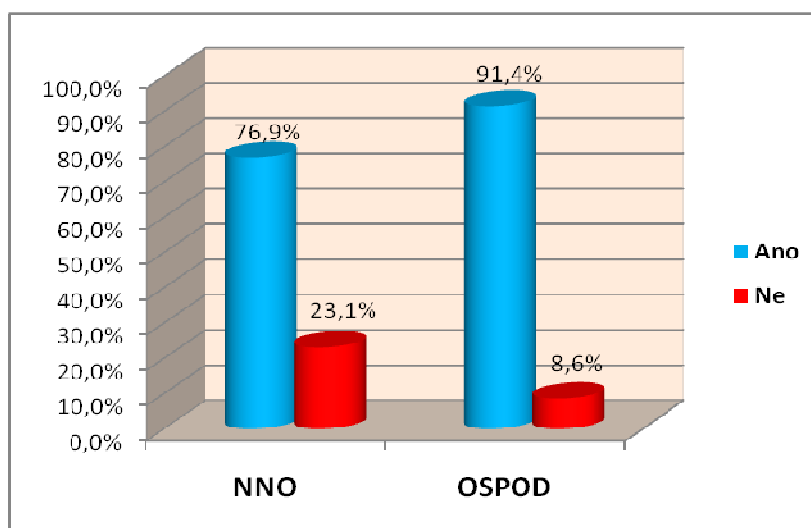
6 FREKVENČNÍ A DISTRIBUČNÍ ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

Uspořádáno podle položek dotazníku. U každé otázky srovnávám odpovědi respondentů z orgánu sociálně – právní ochrany dětí a odpovědi respondentů z nestátních neziskových organizací.

K položce č. 1 - Setkal/a jste se za dobu své praxe s trestnou činností páchanou na dětech?

Tab. 5. Setkání respondentů s TČ páchanou na dětech.

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	Abs.	%	Abs.	%
Ano	20	76,9	53	91,4
Ne	6	23,1	5	8,6
CELKEM	26	100,0	58	100,0

Graf 1. Setkání respondentů s TČ páchanou na dětech

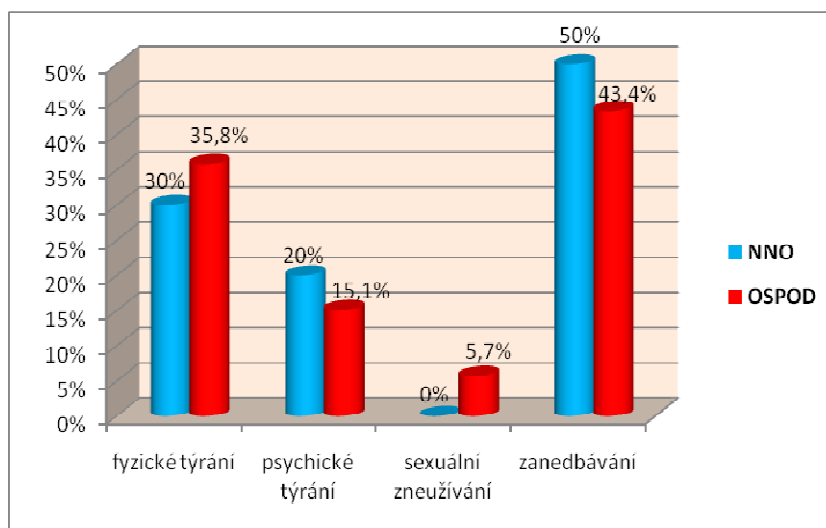
S trestnou činností na dětech se za dobu své praxe setkalo 76,9 % respondentů z NNO a 91,4 % respondentů z OSPOD. Jen málo respondentů s touto problematikou dosud nepřišlo do styku (NNO 23,1 %, OSPOD 8,6 %).

K položce č. 2 - *Se kterým druhem trestné činnosti jste se za dobu své praxe setkal/a nejčastěji?*

Tab. 6. Nejčastější druhy TČ spáchané na dětech.

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	abs.	%	abs.	%
fyzické týrání	6	30,0	19	35,8
psychické týrání	4	20,0	8	15,1
sexuální zneužívání	0	0,0	3	5,7
zanedbávání	10	50,0	23	43,4
CELKEM	20	100,0	53	100,0

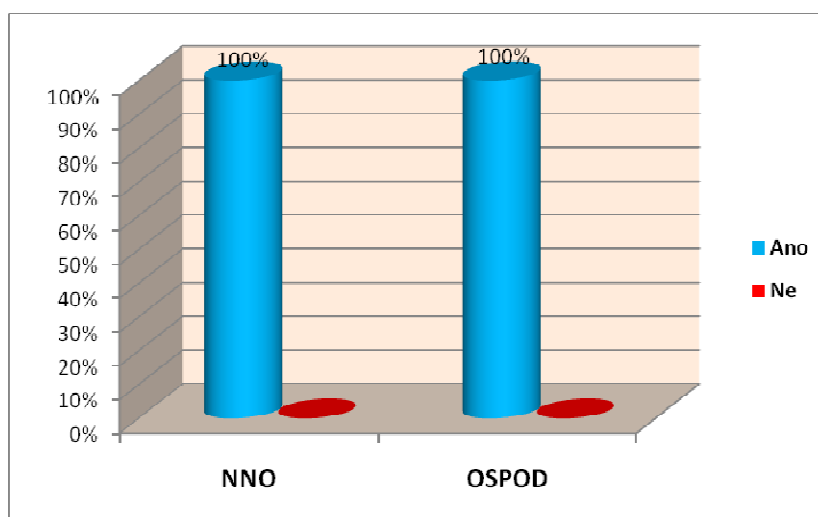
Graf 2. Nejčastější druhy TČ spáchané na dětech

Nejčastěji se respondenti setkali se zanedbáváním (NNO 50%, OSPOD 43,4 %). Druhým nejčastěji se vyskytujícím trestným činem je fyzické týrání, se kterým se respondenti z NNO setkali ve 30 % a respondenti OSPOD museli případy fyzického týrání řešit v 38,5 %. S psychickým týráním má nejvíce zkušeností 20 % respondentů z NNO a 15,1 % respondentů z OSPOD. S trestným činem sexuálního zneužívání se doposud nesetkal žádný respondent z NNO a 5,7 % respondentů z OSPOD jej označilo jako nejčastější druh trestné činnosti na dítěti, s nímž pracovali.

K položce č. 3 - Jste ve Vaší organizaci dále odborně vzdělávání v problematice trestné činnosti páchané na dětech? (účast na seminářích, školeních, konferencích)

Tab. 7. Další odborné vzdělávání v rámci organizace.

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	Abs.	%	Abs.	%
Ano	26	100,0	58	100,0
Ne	0	0,0	0	0,0
CELKEM	26	100,0	58	100,0

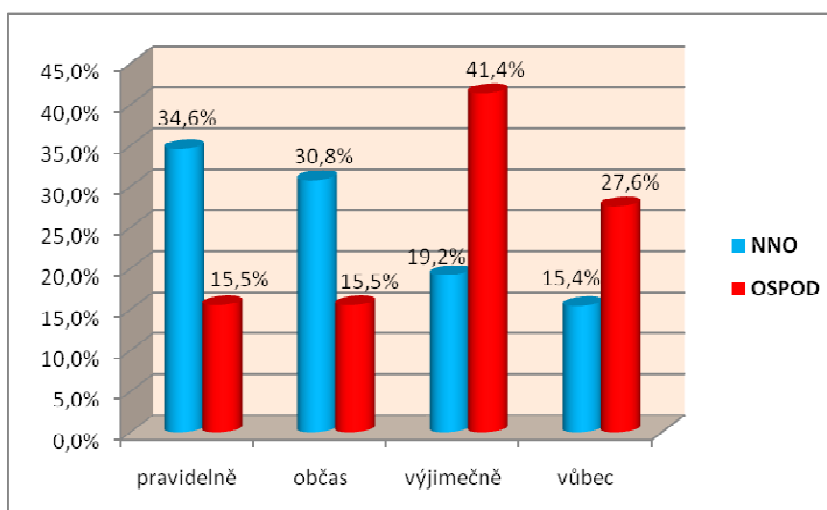
Graf 3. Další odborné vzdělávání v rámci organizace

Všichni dotázaní respondenti jsou ve své organizaci dále odborně vzdělávání. 100 % kladných odpovědí jsem obdržela jak od respondentů OSPOD, tak od respondentů NNO.

K položce č. 4 - Pokud ano, jak často se účastníte seminářů, školení, konferencí či jiných programů zaměřených na problematiku trestné činnosti páchané na dětech?

Tab. 8. Frekvence dalšího odborného vzdělávání.

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	abs.	%	abs.	%
pravidelně	9	34,6	9	15,5
občas	8	30,8	9	15,5
výjimečně	5	19,2	24	41,4
vůbec	4	15,4	16	27,6
CELKEM	26	100,0	58	100,0

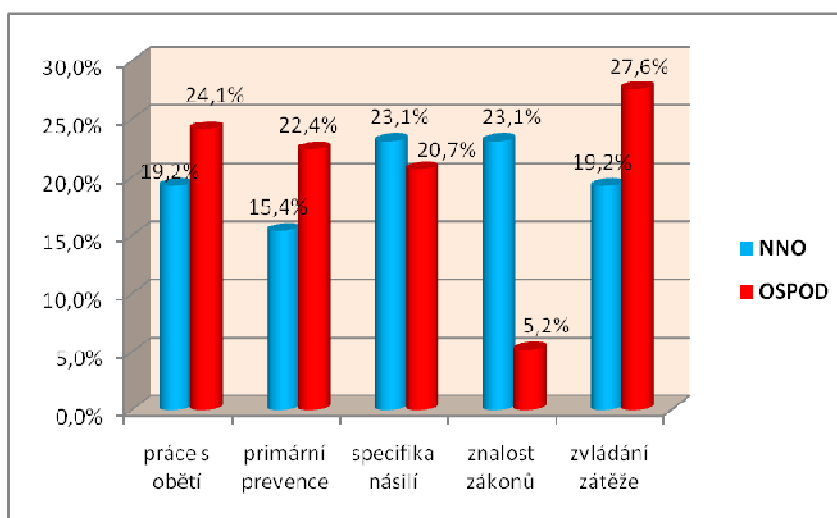
Graf 4. Frekvence dalšího odborného vzdělávání

Další vzdělávání v oblasti trestné činnosti páchané na dětech je spíše poskytováno respondentům z NNO. 34,6 % z nich se účastní dalšího odborného vzdělávání pravidelně, občas absolvuje školení 30,8 % respondentů NNO. Oproti tomu pracovníci OSPOD navštěvují školení a kurzy tematicky zaměřené na trestnou činnost páchanou na dětech spíše výjimečně, jak uvedlo 41,4 % respondentů, a podle mého názoru vysoký počet respondentů z OSPOD (přesně 27,6 %) se vyjádřil, že školení na dané téma za poslední rok neabsolvovali ani jedno. Z grafu tedy názorně vyplývá, že pracovníci NNO jsou k tématu trestné činnosti na dětech vzdělávání podstatně častěji.

K položce č. 5 - Ve které z níže uvedených stěžejních oblastí, týkajících se trestné činnosti páchané na dětech, cítíte potřebu se zdokonalit?

Tab. 9. Stěžejní oblasti TČ páchané na dětech

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	abs.	%	abs.	%
práce s obětí	5	19,2	14	24,1
primární prevence	4	15,4	13	22,4
specifika násilí	6	23,1	12	20,7
znalost zákonů	6	23,1	3	5,2
zvládání zátěže	5	19,2	16	27,6
CELKEM	26	100,0	58	100,0

Graf 5. Stěžejní oblasti TČ páchané na dětech

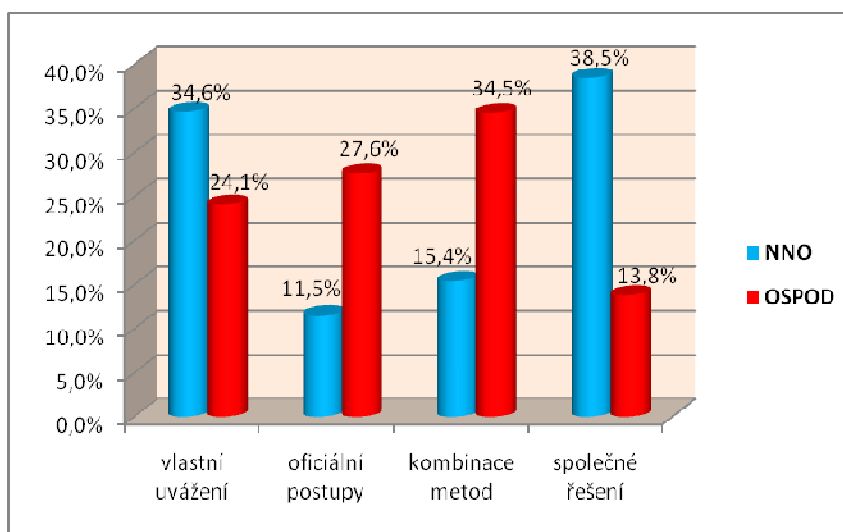
Největší rezervy pociťují respondenti z NNO ve znalosti legislativy a zákonných předpisů, v této oblasti cítí potřebu se zdokonalit 23,1 % respondentů. Naopak respondenti z OSPOD se v tomto odvětví cítí nejjistější a zlepšení svých znalostí by uvítalo pouze 5,2 % z nich. Nejfrekventovanější odpovědí u respondentů z OSPOD bylo zvládání zátěžových situací, na něž by se chtělo lépe připravit 27,6 %. V metodách práce s obětí trestného činu se potřebuje zdokonalit 19,2 % respondentů z NNO a 24,1 % respondentů z OSPOD. Ve způsobech provádění primární prevence u sebe cítí nedostatky 15,4 % respondentů z NNO a 22,4 % respondentů z OSPOD. V oblasti specifík násilné činnosti, kterými jsou znalost

typologie oběti, agresora či rizikové faktory násilí na dětech, touží po více informacích 23,1 % respondentů z NNO a 20,7 % respondentů z OSPOD.

K položce č. 6 - Jakým způsobem přistupujete k řešení klientova problému?

Tab. 10. Přístupy k řešení klientova problému.

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	abs.	%	abs.	%
vlastní uvážení	9	34,6	14	24,1
oficiální postupy	3	11,5	16	27,6
kombinace metod	4	15,4	20	34,5
společné řešení	10	38,5	8	13,8
CELKEM	26	100,0	58	100,0

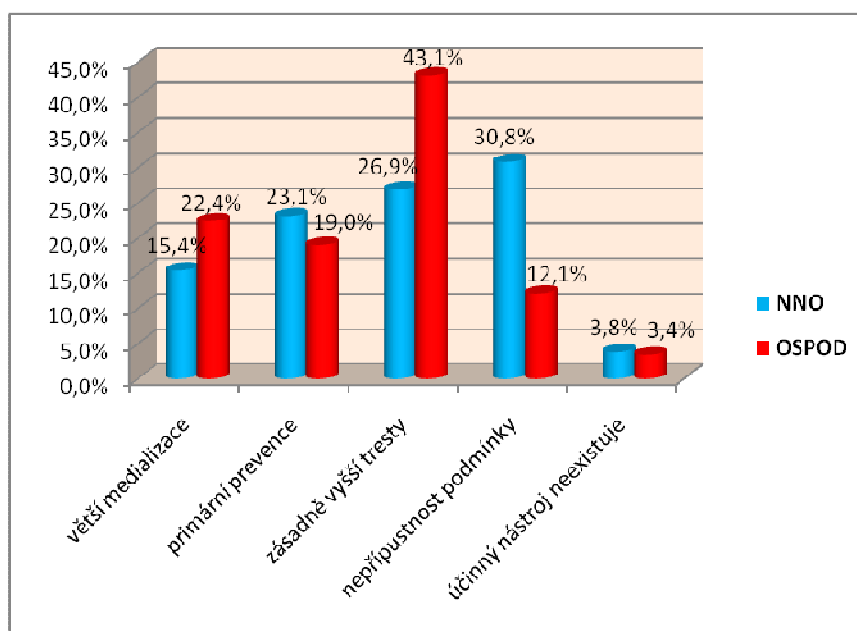
Graf 6. Přístupy k řešení klientova problému

Rozdíly v přístupu ke klientovi mezi respondenty z NNO a OSPOD jsou evidentní. Respondenti OSPOD nejvíce preferují kombinaci shora stanovených postupů s vlastním úsudkem, což se projevilo v 34,5 %, kdežto NNO pracují spíše na principu vlastního uvážení (34,6 %) a vyslechnutí klienta s následným nalezením společných řešení (38,5 %). Pracovníci OSPOD tedy musí splnit předepsané postupy (27,6 %) a ta případně kombinují s vlastním uvážením.

K položce č. 7 - Který z uvedených prostředků by podle Vás nejúčinněji zafungoval v boji proti trestné činnosti páchané na dětech?

Tab. 11. Nástroje k boji s TČ páchanou na dětech.

ODPOVĚDI	TYP ORGANIZACE			
	NNO		OSPOD	
	abs.	%	abs.	%
větší medializace	4	15,4	13	22,4
primární prevence	6	23,1	11	19,0
zásadně vyšší tresty	7	26,9	25	43,1
nepodmíněný trest	8	30,8	7	12,1
nástroj neexistuje	1	3,8	2	3,4
CELKEM	26	100,0	58	100,0

Graf 7. Nástroje k boji s TČ páchanou na dětech

Za nejúčinnější prostředek v boji s trestnou činností považují respondenti z NNO nepřipustnost podmíněných trestů (30,8 %) a zásadně vyšší tresty pro agresory (26,9 %). Respondenti OSPOD by jako účinný prostředek uvítali zásadně vyšší tresty, a to v 43,1 %. 22,4 % respondentů z OSPOD by uvítalo větší medializaci problematiky. Primární prevenci považuje za účinný prostředek v boji s trestnou činností páchanou na dětech 23,1 % respondentů NNO a 19 % respondentů OSPOD.

7 VZTAHOVÁ ANALÝZA ÚDAJŮ ZÍSKANÝCH VÝZKUMEM

K ověřování platnosti hypotéz používáme statistické testy významnosti. Jejich pomocí ověřujeme, zda mezi proměnnými existuje statisticky významný vztah, který už není možno vysvětlit pouhým působením náhody (Chráska, 2007).

Při stanovení platnosti hypotéz bylo použito pro všechny stanovené hypotézy testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Jak uvádí Chráska (2007), tohoto testu významnosti se používá v případech, kdy rozhodujeme, zda existuje mezi dvěma pedagogickými jevy souvislost. Všechny testy pro kontingenční tabulku provádím na hladině významnosti 0,05, což znamená, že pravděpodobnost nesprávného přijetí alternativní hypotézy je 5 %. K ověřování hypotéz jsem využila data získaná z položek dotazníku č. 4, 5 a 6.

Testování hypotézy H1 testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

Hypotéza H1: Typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje poskytování jeho dalšího odborného vzdělávání.

H₀: Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a typem organizace, k níž pracovník přísluší, není závislost.

H_A: Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a typem organizace, k níž pracovník přísluší, je závislost.

Při ověřování této hypotézy vycházím z údajů u položky č. 4.

Tab. 12. Frekvence dalšího odborného vzdělávání v závislosti na typu organizace.

DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ	NNO	OSPOD	Σ
pravidelně	9 (5,571)	9 (12,429)	18
občas	8 (5,262)	9 (11,738)	17
výjimečně	5 (8,976)	24 (20,024)	29
vůbec	4 (6,190)	16 (13,810)	20
Σ	26	58	84

Čísla uvedená v tabulce bez závorek zaznamenávají četnosti (P) odpovědi respondentů, čísla v závorkách představují očekávanou teoretickou četnost (O). Na konci každého řádku a sloupce jsou vypočítány marginální (okrajové) četnosti – součty četností v řádcích a sloupcích. Pro každé pole kontingenční tabulky jsem vypočítala očekávanou četnost (O) tak, že jsem vynásobila odpovídající marginální četnosti v tabulce a výsledky násobení vydělila celkovou četností.

Příklad výpočtu očekávané četnosti pro odpověď „pravidelně“.

$$O = (26 \times 18) / 84 = 5,571$$

Pro každé pole kontingenční tabulky byly podle výše uvedeného příkladu vypočítány všechny očekávané četnosti.

Pro každé pole kontingenční tabulky byly dále vypočítány očekávané četnosti podle vzorce $(P - O)^2 / O$

Příklad výpočtu hodnoty pro pole tabulky s četností 9.

$$(9 - 5,571)^2 / 5,571 = 2,111$$

Testové kritérium χ^2 bylo vypočítáno jako součet všech vypočítaných hodnot pro všechna pole kontingenční tabulky.

$$\text{Vzorec pro výpočet testového kritéria } \chi^2 = \Sigma ((P - O)^2 / O)$$

$$\chi^2 = 2,111 + 0,946 + 1,425 + 0,639 + 1,761 + 0,789 + 0,775 + 0,347 = 8,793$$

Vypočítaná hodnota je ukazatelem rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou. Vypočítanou hodnotu srovnáváme s kritickou hodnotou testového kritéria chí-kvadrát pro zvolenou hladinu významnosti a počet stupňů volnosti **f**, který vypočítáme dle vzorce

$$f = (r - 1) \times (s - 1),$$

kde **r** je počet řádků a kde **s** značí počet sloupců v kontingenční tabulce. V případě tabulky o 4 řádcích a 2 sloupcích vychází

$$f = (4 - 1) \times (2 - 1) = 3$$

Pro vypočítané 3 stupně volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 nalezneme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05} (3) = 7,815 < \chi^2 8,793$$

Jelikož je vypočítaná hodnota χ^2 vyšší než hodnota kritická, odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.

Závěr: Přijímáme H_A , což znamená, že další odborné vzdělávání pracovníka je ovlivněno tím, k jakému typu organizace přísluší.

Testování hypotézy H2 testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

Hypotéza H2: Typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje výběr stěžejních oblastí dalšího vzdělávání.

H_0 : Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a typem organizace, k níž pracovník přísluší, není závislost.

H_A : Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a typem organizace, k níž pracovník přísluší, je závislost.

Při ověřování této hypotézy vycházím z údajů u položky č. 5.

Tab. 13. Stěžejní oblasti TČ na dětech, ve kterých se respondenti chtějí zdokonalit.

PŘÍSTUPY KE KLIENTOVI	NNO	OSPOD	Σ
práce s obětí trestného činu	5 (5,881)	14 (13,119)	19
preventivní činnost v oblasti násilí na dětech	4 (5,262)	13 (11,738)	17
specifika trestné činnosti páchané na dětech	6 (5,571)	12 (12,429)	18
znalost zákonů, úmluv a právních dokumentů	6 (2,786)	3 (6,214)	9
zvládání zátěžových situací	5 (6,500)	16 (14,500)	21
Σ	26	58	84

$$\chi^2 = \Sigma ((P - O)^2 / O)$$

$$\chi^2 = 0,132 + 0,059 + 0,303 + 0,136 + 0,033 + 0,015 + 3,708 + 1,662 + 0,346 + 0,155 = 6,549$$

$$f = (5 - 1) \times (2 - 1) = 4$$

$$\chi^2_{0,05} (4) = 9,488 > \chi^2 6,549$$

Jelikož je vypočítaná hodnota χ^2 nižší než hodnota kritická, odmítáme alternativní hypotézu a přijímáme hypotézu nulovou.

Závěr: Přijímáme H_0 , což znamená, že výběr stěžejních oblastí dalšího vzdělávání není ovlivněn příslušností pracovníka k typu organizace.

Testování hypotézy H3 testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

Hypotéza H3: Typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje jeho přístup ke klientovi.

H_0 : Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a typem organizace, k níž pracovník přísluší, není závislost.

H_A : Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a typem organizace, k níž pracovník přísluší, je závislost.

Při ověřování této hypotézy vycházím z údajů u položky dotazníku č. 6.

Tab. 14. Způsob přístupu ke klientovi v závislosti na typu organizace.

PŘÍSTUP KE KLIENTOVI	NNO	OSPOD	Σ
Vlastní uvážení	9 (7,119)	14 (15,881)	23
Oficiální postupy	3 (5,881)	16 (13,119)	19
Kombinace metod	4 (7,429)	20 (16,571)	24
Společné řešení	10 (5,571)	8 (12,429)	18
Σ	26	58	84

$$\chi^2 = \Sigma ((P - O)^2 / O)$$

$$\chi^2 = 0,497 + 0,223 + 1,411 + 0,633 + 1,583 + 0,710 + 3,521 + 1,578 = \mathbf{10,156}$$

$$f = (4 - 1) \times (2 - 1) = 3$$

$$\chi^2_{0,05} (3) = 7,815 < \chi^2 \mathbf{10,156}$$

Jelikož je vypočítaná hodnota χ^2 vyšší než hodnota kritická, odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.

Závěr: Přijímáme H_A , což znamená, že typ organizace, k níž pracovník přísluší, ovlivňuje jeho přístup ke klientovi.

8 OPOVĚDI NA OTÁZKY FORMULOVANÉ V DÍLČÍCH CÍLECH

V této kapitole budou formulovány odpovědi na dílčí cíle, které jsem si stanovila na začátku výzkumné části. Výsledky výzkumu potvrdily či vyvrátily vztahy, které znázorňuji na grafu v následující kapitole.

a) Nabízí svým pracovníkům více vzdělávacích programů v problematice trestné činnosti páchané na dětech státní nebo nestátní organizace?

Vzhledem k tomu, že mají pracovníci sociálních služeb zákonnou povinnost se dále odborně vzdělávat, zajímalo mě, jak dalece je jim tato povinnost zabezpečena v rámci organizace na téma trestné činnosti páchané na dětech. Pravidelně, čili třikrát do roka i vícekrát je v NNO v oblasti trestné činnosti páchané na dětech vzděláváno 34,6 %. Oproti tomu pracovníci z OSPOD jsou na dané téma vzdělávání spíše výjimečně, tedy maximálně jednou do roka, a to v 41,4 %. Setká-li se sociální pracovník s obětí trestné činnosti, měl by být důkladně připraven na to, jak s ním jednat a jaká opatření by měla následovat. Vzhledem k tomu, že pracovníci oddělení – sociálně právní ochrany dětí bývají o případech informováni častěji i dříve, nežli nestátní neziskové organizace, jsem toho názoru, že by měli sociální pracovníci každého OSPOD absolvovat minimálně jedno až dvě školení ročně. Výzkum ukázal, že pracovníci v nestátních neziskových organizacích ve Zlínském kraji jsou vzdělávání k danému tématu častěji než sociální pracovnice z oddělení sociálně – právní ochrany dětí příslušných úřadů. První ověřená hypotéza naznačuje souvislost mezi organizací a jejími pracovníky. Hypotéza potvrdila, že frekvence vzdělávání pracovníků v tématu násilí na dětech souvisí s typem organizace, v níž pracovník působí.

Protože mě tento výsledek dosti překvapil, požádala jsem o vyjádření sociální pracovníci Oddělení sociálně – právní ochrany Magistrátu města Zlína. Přiznává, že situace je opravdu taková, jak ukázal výzkum. Důvod spatřuje zejména v malém množství odhalených případů dětí, na nichž byl spáchán trestný čin, proto další vzdělávání směřují spíše k jiným, častěji se vyskytujícím problematickým oblastem. Také uvádí, že práce s těmito dětmi je natolik odbornou záležitostí, že se v ní následně angažují psychologové, lékaři, zdravotnická zařízení a další odborníci, proto nejsou sociální pracovníci v této oblasti nijak důkladně vzdělávání. Co se týká systematického školení, blýská se, alespoň ve Zlíně, na lepší časy.

Krajský úřad vloni dělal výzkum, na jehož základě mapoval vzdělávací potřeby sociálních pracovníků a na základě toho bude spuštěn koncem roku projekt s nabídkou kurzů a školení.

b) Ve kterých stěžejních oblastech trestné činnosti páchané na dětech pocítují pracovníci NNO a pracovníci OSPOD své rezervy?

Největší rezervy pocítují pracovníci nestátní sféry ve znalosti legislativy a zákonných předpisů. V této oblasti cítí potřebu se zdokonalit 23,1 % pracovníků. Naopak pracovníci OSPOD se v tomto oboru cítí jistí a zlepšení svých legislativních znalostí by uvítalo pouze 5,17 % z nich. Nejfrekventovanější odpovědí u respondentů z OSPOD bylo zvládnání zátěžových situací, na něž by se chtělo lépe připravit 27,6 %. Ve způsobech a metodách práce s obětí trestného činu se potřebuje zdokonalit 19,2 % respondentů z NNO a 24,1 % respondentů z OSPOD. Ve způsobech provádění primární prevence u sebe cítí nedostatky 15,4 % respondentů z NNO a 22,4 % respondentů z OSPOD. V oblasti specifík násilné činnosti, kterými jsou znalost typologie oběti, agresora či rizikové faktory násilí na dětech, touží po více informacích 23,1 % respondentů z NNO a 20,7 % respondentů z OSPOD. Zajímalo mě, zda to, k jakému typu organizace pracovníci přísluší, ovlivňuje jejich rezervy ve specifických oblastech trestné činnosti páchané na dětech. Druhou ověřovanou hypotézou byl vztah pracovníka směrem k organizaci. Úkolem bylo zjistit, zda typ organizace, v níž pracovník působí, ovlivňuje jeho výběr stěžejních oblastí dalšího vzdělávání. Hypotéza se zde však nepotvrdila (v grafu je vztah znázorněn červenou šipkou).

c) Jakým způsobem přistupují pracovníci NNO a pracovníci OSPOD k řešení klientova problému? Souvisí tento přístup s typem organizace, v níž pracovník působí?

Zjistila jsem, že mezi přístupem ke klientovi panují mezi pracovníky státní a nestátní sféry zásadní rozdíly. Pracovníci na OSPOD volí spíše shora stanovené postupy, metodicky dané, zatímco pracovníci NNO kladou důraz spíše na vyslechnutí klienta a posléze s ním naleznou společná řešení jeho problému. Ze získaných poznatků vychází, že OSPOD jsou zaměřeny více byrokraticky, zřejmě z nutnosti řídit se pokyny ministerstev, zřizovatele a vnitřními řády, kdežto pracovníci NNO mohou u klientů volit volnější, dovolím si říct i „osobnější“ přístup. Vztahová analýza získaných údajů potvrdila, že způsob přístupu pra-

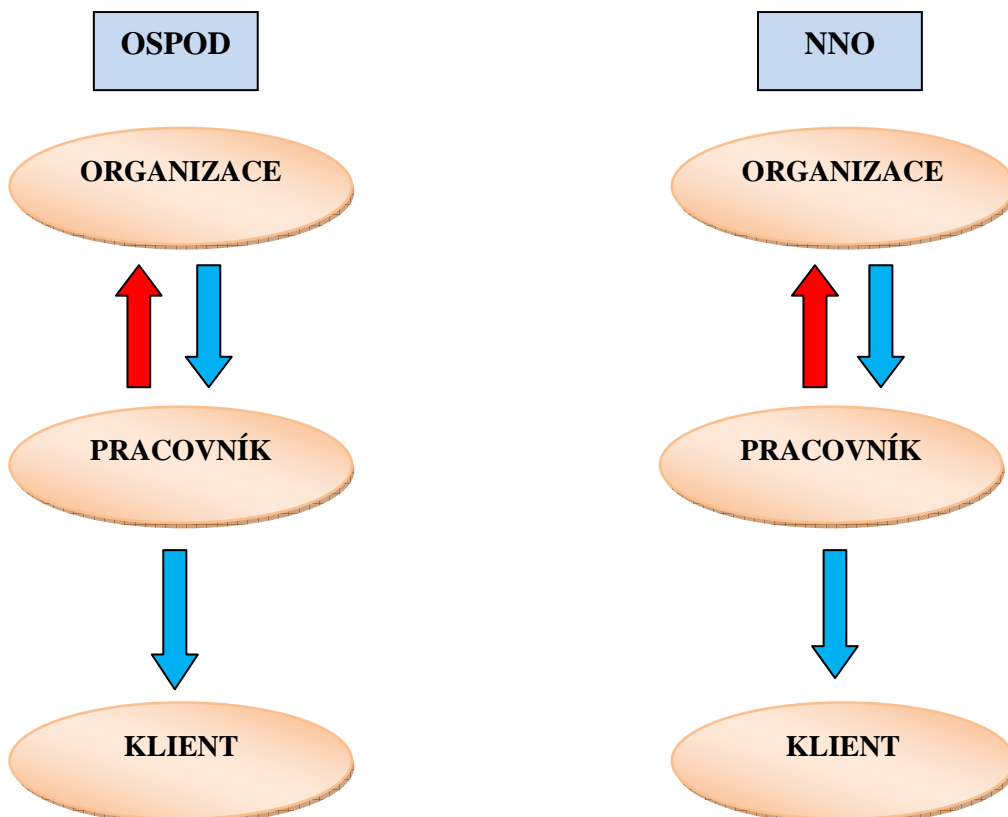
covníků ke klientovi je dán tím, ve které z organizací pracovník působí. Což v konečném důsledku znamená, že organizace má na své pracovníky vliv a působí na ně. To, jak je pracovník ovlivňován, v případě mého výzkumu vzděláván, svou organizací, se odráží v přístupu ke klientovi. Ze získaných výsledků je tedy zřejmé, že každý resort si řeší problematiku po svém a panuje zde určitá nekonceptnost. Jsem toho názoru, že by mohly být užitečné jednotné metodiky, které by přesně určovaly, jak s klienty profesionálně pracovat.

9 NÁMĚTY A DOPORUČENÍ

Praktickou část své diplomové práce uzavírám následujícími náměty a doporučeními.

- 1) Níže uvedený graf znázorňuje provázanost vztahů mezi zkoumanými složkami. Organizace působí v obou případech na své pracovníky tím, že jim nabízí další odborné vzdělávání. Hypotéza potvrdila, že frekvence vzdělávání pracovníků v tématu násilí na dětech souvisí s typem organizace, v níž pracovník působí. Vztah vyjadřuje modrá šipka směřující od organizace k pracovníkovi. Druhou ověřovanou hypotézou byl vztah pracovníka směrem k organizaci. Úkolem bylo zjistit, zda typ organizace, v níž pracovník působí, ovlivňuje jeho výběr stěžejních oblastí dalšího vzdělávání. Hypotéza se zde však nepotvrdila. V grafu je vztah znázorněn červenou šipkou. Vztah mezi pracovníkem a klientem v závislosti na typu organizace potvrdila hypotéza č. 3. Vztah je znázorněn modrou šipkou od pracovníka ke klientovi.

Graf 8. Provázanost vztahů vyplývajících z výzkumu

- 2) Výzkum, který jsem uskutečnila, by bylo možné rozšířit ještě o jeden vztah, a sice o zjišťování zpětné vazby od klientů na přístupy pracovníků OSPOD a pracovníků NNO, čímž by v grafu došlo k propojení veškerých složek. Výzkum jsem tímto způsobem měla původně v plánu zrealizovat. Jedná se však o velmi choulostivé téma, při kterém je z mé pozice prakticky nemožné získat vyjádření klientů či jejich zákonných zástupců nebo příbuzných. K interním spisům se mi také nepodařilo dostat, tudíž jsem zůstala pouze u vztahu organizace → pracovník → klient, který ale také přinesl zajímavé závěry.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo poskytnout celistvý náhled na problematiku trestné činnosti páchané na dětech a zjistit, jakým způsobem se liší práce státních a nestátních organizací ve Zlínském kraji, které pomáhají dětským obětem násilí. Výsledky ukázaly na zásadní rozdíly ve vzdělávání i v přístupech ke klientům a dalo by se z nich usuzovat, že o problematiku násilí na dětech jeví větší zájem nestátní neziskové organizace. Kromě toho v České republice panuje na poli této problematiky určitá resortní roztříštěnost. Ani jedno z ministerstev, která mají tuto oblast ve své kompetenci, s ní nepracuje naplno. Daná otázka zřejmě nepatří mezi priority vlády České republiky. Vždyť pro příklad nemusím chodit daleko. V této práci popisuji v příloze č. P II. Národní kampaň vlády Stop násilí na dětech, která měla naplno zahájit svůj začátek 6. dubna 2009. Duben je u svého konce a po kampani ani zmínky. Žádné proklamované televizní spoty, žádné upoutávky v časopisech, webové stránky jsou zcela nefunkční. Je to docela tristní, když si uvědomíme, jakým je násilí na dětech závažným jevem.

V teoretické části jsem se snažila problematiku popsat souhrnně a to s důrazem na sociální pedagogiku. Z tohoto pohledu je zcela nutné, aby se ve velké míře dbalo na primární prevenci. Nejen ve vztahu k široké veřejnosti na zvýšení úcty k dětem, ale zejména je třeba aktivně působit v rodině a tím minimalizovat špatné zacházení s dětmi. V zahraničí jsou takové způsoby primární prevence zcela běžné a těší se velkým úspěchům.

Přesuneme-li se od prevence k samotnému páchání kriminality na dítěti, je po odhalení nutné na případu pracovat velmi profesionálně, interdisciplinárně a komplexně. Jen tak se zamezí sekundární viktimizaci dítěte a může dojít ke zmírnění tzv. cykličnosti násilí, kdy dítě, které si prošlo týráním, bude v dospělosti s největší pravděpodobností aplikovat tento postup i na své potomky. Proto je potřebné pokusit se o vytvoření určitého integrovaného systému pomáhajících služeb a zamezit tolik pověstnému boji a averzi mezi státními a nestátními organizacemi. Jen přímá spolupráce a vysoké nasazení každé ze složek zabrání dalším následkům a zmírní riziko třeba až na úplné minimum. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby fungovala úzká spolupráce mezi sociálními pracovníky, pracovníky nestátních neziskových organizací, lékaři, pedagogy a pracovníky školských zařízení, dětskými lékaři, odbornými lékaři, policisty a soudci. Vždyť právě nedostatek spolupráce odborníků z různých odvětví je příčinou poškozování klientů. Je patrné, že odborníci by měli pracovat spolu, ve vzájemné kooperaci, nikoliv jen vedle sebe či nezávisle na sobě.

Přestože mediálně známé kauzy týraných dětí jistě hluboce zasáhly spoustu obyvatel této země, stále u nás panuje nedůvěra a strach takové případy oznamovat. Možná mají potenciální oznamovatelé strach z agresora a jeho msty, možná si spousta lidí myslí, že to, co se odehrává v jiné rodině, za zavřenými dveřmi, se ho netýká. Podle mého názoru mají lidé najednou otočené hlavy na opačnou stranu z důvodu nedostatku informací, jakým způsobem se v případě setkání s ohroženým dítětem vlastně zachovat. A hlavně veřejnost není důrazně upozorňována na skutečnost, že oznamovatel případu má právo, aby jeho totožnost byla zachována v anonymitě. Proto apeluji na všechny, kteří budou svědky protiprávního jednání s dítětem, aby pamatovali na oznamovací povinnost a nebáli se věc nahlásit příslušným orgánům. Dítě nebude muset zbytečně dlouho trpět.

Při tvorbě diplomové práce jsem se setkala s několika překážkami. Výzkum jsem chtěla rozšířit o vztah klienta k organizaci. Data o klientech jsem chtěla získat ze spisové agendy některého z oddělení sociálně - právní ochrany dětí. Přestože jsem byla v jednom z těchto oddělení na praxi, nebylo mi umožněno se spisy pro závažnost problematiky pracovat. Jako další úskalí se ukázala návratnost dotazníků odeslaných e-mailem. Mnohokrát se stalo, že mi odpověď přišla bez přílohy. Přesto jsem pracovnice s omluvou kontaktovala znovu a poprosila je o napravení chyby.

Přínos práce spatřuji v tom, že jsem se zaměřila na problematiku z pohledu odborníků, kteří s dětskými oběťmi trestné činnosti pracují a že jsem oslovila co nejvíce odborníků z celého Zlínského kraje. Má práce by mohla posloužit jako studijní materiál těm, kteří se násilím na dětech budou chtít zabývat. Jelikož jsem přesvědčená, že by mě naplňovala právě práce s dětmi a po studiu chci pracovat tam, kde budu mít k dětem blízko, může se stát, že se někdy dostanu do styku právě s dětskou obětí trestné činnosti. Práce mě upozornila, na jaké varovné signály se u dětí zaměřovat a jak v takových případech dále postupovat. Navíc jsem si prohloubila, v dnešní době velmi potřebné, znalosti o dětských právech a osvojila si základní dokumenty a právní předpisy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BECHYŇOVÁ, V. a kol. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ireas, 2007. 229 s. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [2] BECHYŇOVÁ, V.; KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
- [3] BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada Publishing, 1998. 120 s. ISBN 80-7169-629-3.
- [3] BĚLOHLÁVEK, M. *Ahoj, Úmluvo: výklad Úmluvy o právech dítěte*. Praha: Parta, 2001. 72 s. ISBN 80-85989-91-3.
- [5] BISKUP, P. Diagnostika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte: doporučený postup určený lékařům primární péče. *Pediatric pro praxi*, roč. 2001. č. 4, s. 164 - 168. ISSN 1213-0494.
- [6] BŮŽEK, A.; MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. 170 s. ISBN 80-244-0054-5.
- [7] ČÍRTKOVÁ, L.; ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. Praha: Support, 1994. 206 s. ISBN 80-86473-86-4.
- [8] ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. 255 s. ISBN 80-85858-70-3.
- [9] DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 s. ISBN 80-7182-076-8.
- [10] DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
- [11] ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. 173 s. ISBN 80-7178-034-0.
- [12] GJURIČOVÁ, Š.; KOCOURKOVÁ, J.; KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. 104 s. ISBN 80-7021-416-3.

- [13] HANUŠOVÁ, J. *Násilí na dětech: syndrom CAN*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-78-4.
- [14] HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. 228 s. ISBN 80-7178-888-0.
- [15] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [16] KRAMULOVÁ, D. Týrání bez modřin. *Psychologie dnes*, roč. 12, č. 6, s. 18. ISSN 1212-6907.
- [17] LANGMEIER, J.; MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963. 297 s. ISBN 08-078-63.
- [18] MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.
- [19] MILFAIT, R. *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-320-8.
- [20] MUFSON, S.; KRANZ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 131 s. ISBN 80-7106-194-8.
- [21] *Násilí páchané na dětech*. Informační centrum pro mládež [online]. 2009 [cit. 2009-03-12]. Dostupný z: <<http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/socialne-patologickejevy/domaci-naisli-nasili-pachane-na-zenach-na-detech>>.
- [22] PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.
- [23] SLANÝ, J. *Syndrom CAN: syndrom týraného dítěte*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. 156 s. ISBN 978-80-7368-474-7.
- [24] ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003. 156 s. ISBN 80-86131-44-0.
- [25] VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Praha: Grada Publishing, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

- [26] VANÍČKOVÁ, E. *Dětská prostituce*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 141 s. ISBN 978-80-247-2218-6.
- [27] WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing, 2005. 264 s. ISBN 80-247-0929-5.
- [28] ZOUBKOVÁ, I. Kriminalita páchaná na mládeži. *Kriminalistika*, 2001, roč. 34. č. 2, s. 13 – 16. ISSN 1210-9150.

SEZNAM PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

- [1] Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte.
- [2] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- [3] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- [4] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

H_0	Nulová hypotéza
H_A	Alternativní hypotéza
NNO	Nestátní nezisková organizace
OSPOD	Orgán sociálně – právní ochrany dětí
TČ	Trestná činnost

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1. Složení vzorku respondentů z hlediska věku a pohlaví. ....</i>	62
<i>Tab. 2. Složení respondentů z hlediska vzdělání a pohlaví. ....</i>	62
<i>Tab. 3. Složení vzorku respondentů z hlediska délky praxe a pohlaví. ....</i>	63
<i>Tab. 4. Složení vzorku respondentů z hlediska věku a typu organizace. ....</i>	63
<i>Tab. 5. Setkání respondentů s TČ páchanou na dětech. ....</i>	64
<i>Tab. 6. Nejčastější druhy TČ spáchané na dětech. ....</i>	65
<i>Tab. 7. Další odborné vzdělávání v rámci organizace. ....</i>	66
<i>Tab. 8. Frekvence dalšího odborného vzdělávání. ....</i>	67
<i>Tab. 9. Stěžejní oblasti TČ páchané na dětech. ....</i>	68
<i>Tab. 10. Přístupy k řešení klientova problému. ....</i>	69
<i>Tab. 11. Nástroje k boji s TČ páchanou na dětech. ....</i>	70
<i>Tab. 12. Frekvence dalšího odborného vzdělávání v závislosti na typu organizace. ....</i>	71
<i>Tab. 13. Stěžejní oblasti TČ na dětech, ve kterých se respondenti chtějí zdokonalit. ....</i>	73
<i>Tab. 14. Způsob přístupu ke klientovi v závislosti na typu organizace. ....</i>	74

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1. Setkání respondentů s TČ páchanou na dětech.....</i>	64
<i>Graf 2. Nejčastější druhy TČ spáchané na dětech.....</i>	65
<i>Graf 3. Další odborné vzdělávání v rámci organizace .....</i>	66
<i>Graf 4. Frekvence dalšího odborného vzdělávání .....</i>	67
<i>Graf 5. Stěžejní oblasti TČ páchané na dětech.....</i>	68
<i>Graf 6. Přístupy k řešení klientova problému .....</i>	69
<i>Graf 7. Nástroje k boji s TČ páchanou na dětech .....</i>	70
<i>Graf 8. Provázanost vztahů vyplývajících z výzkumu .....</i>	79

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I	Některé případy trestné činnosti spáchané na dětech za rok 2009
PŘÍLOHA P II	Národní kampaň Stop násilí na dětech
PŘÍLOHA P III	Demonstrační loutky Jája a Pája
PŘÍLOHA P IV	Výslechová místnost
PŘÍLOHA P V	Dětské kresby
PŘÍLOHA P VI	Dotazník

PŘÍLOHA P I: NĚKTERÉ PŘÍPADY TRESTNÉ ČINNOSTI SPÁCHANÉ NA DĚTECH ZA ROK 2009

- Z pohlavního zneužívání svých dvou nezletilých synů byla obviněna pětaticetiletá žena z Příbyslavi, původem ze Slovenska.
- Za týrání tříletého syna se u Okresního soudu v Berouně zpovídala třicetiletá žena za to, že dítěti dávala na krk psí obojek a uvazovala ho k postýlce. Hrozí jí až osmi-letý trest.
- Slovenský pedofil Antonín Novák, který znásilnil a poté uškrtil na poli za Havlíčkovým Brodem devítiletého chlapce, dostal doživotní trest.
- Fyzické tresty, které musela desetiletá dívka snášet v Dubí od svých vietnamských rodičů, byly velmi kruté. Otec ji mlátil tyčí a svazoval ve sklepě provazem, matka ji bila také. Rodičům hrozilo za týrání až osm let za mřížemi. Otec však nakonec dostal jen podmínku, matka vyvázla zcela bez trestu!! Podle slov rodičů dívku trestali metodami, které jsou v jejich zemi původu zcela běžné.
- Bezmála deset let se žena z Brna přetahuje s bývalým partnerem o syna, s nímž mu brání také ve styku. Tvrdí, že ho otec před devíti lety zneužíval. Chlapec tak v polovině ledna 2009 skončil v ústavní péči.

- Pražský Vrchní soud poslal na šest let do vězení dvaadvacetiletého muže za zneužívání nevlastní sestry – a to ještě zpřísnil rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, který jej potrestal jen pěti lety!!! Odsouzený pachatel zneužíval svoji nevlastní sestru od jejích devíti let, ve třinácti mu porodila syna. Pokusila se o sebevraždu a dodnes trpí posttraumatickou stresovou poruchou.
- Příbramský soud v lednu odsoudil na tři a půl roku (!) muže (53), který pohlavně zneužíval svého pětiletého vnuka. Otřesný případ vyšel najevo, když malý chlapec ve školce vyprávěl, jak si s dědečkem hraje.
- Tři roky pravidelně osahával třiačtyřicetiletý muž svoji neteř. Když bylo dívce třináct let, strýc už se neudržel, zneužil své fyzické převahy a dívku i přes její odpor znásilnil. Vrchní soud v Olomouci jej za to poslal na pět let za mříže.
- Na devět let do vězení za pohlavní zneužívání tehdy sedmileté hluchoněmé dcery poslal Krajský soud v Táboře její matku a ženina druha. Matka a její o téměř dvacet let starší přítel zapojili dívku do svých sexuálních hrátek a vše si natáčeli na video.
- Třináctiletý chlapec ze Svitavska měl být po dobu čtyř let nepřiměřeně trestán svým nevlastním otcem. I malicherné důvody stačily sedmačtyřicetiletému muži k tomu, aby nezletilého chlapce fyzicky a psychicky týral. Hoch dokonce propadal takové bezradnosti, že si záměrně poranil ruku, aby musel být hospitalizován. Chtěl se tak vyhnout trýznivým podmínkám, které ho doma čekaly. Chlapcova matka prý o jednání manžela věděla, avšak nechala s klidným svědomím syna týrat dál. Vše vyšlo najevo až poté, co bylo dítě svěřeno do péče vlastnímu otci. Otčím je podezřelý ze spáchání trestného činu týrání svěřené osoby, matce hrozí stíhání z ohrožování výchovy mládeže (Zdroj <http://www.nasedite.cz>)

PŘÍLOHA P II: NÁRODNÍ KAMPAŇ - STOP NÁSILÍ NA DĚTECH

Národní kampaň **Stop násilí na dětech** ministra pro lidská práva a menšiny Michaela Kocába, bude zahájena 6. dubna 2009 otevřeným dopisem dětí premiérovi České republiky, který bude zveřejněný formou celostránkové inzerce v českém nejčtenějším deníku. Načasování zahájení kampaně je totožné se dnem zahájení předsednické konference Evropa přátelská dětem, které se účastní řada významných odborníků, zástupců neziskového sektoru a politiků. Motto konference „*Světový den prevence týrání dětí není 19. listopad, ale je to každý den*“ plně vystihuje smysl kampaně, kterou je dosažení nulové tolerance násilí na dětech. Naplnění cíle je možné dosáhnout jen změnou postojů k násilí v každodenním životě.

Kampaň **Stop násilí na dětech** má pět poselství:

1. Děti jsou VIP, a proto mají být prioritně chráněny před násilím.
2. Dětské oběti násilí charakterizují „3B“ (bolest, bezmoc, beznaděj) a „3Z“ (zapovězená radost, ztracené dětství, zhroucený svět)
3. Zlaté pravidlo pěti pro pomoc dětským obětem násilí: respekt zájmu dítěte, krizová intervence pro dítě, podpora klíčové osoby, terapie agresora a soudy přátelské dětem.
4. Násilí je drahé, nemůžeme si ho dovolit, protože na ně jednoduše nemáme.
5. K participaci dětí a zvýšení ochrany může významně přispět ombudsman pro děti.

Symbolem kampaně bude bílý silikonový náramek s potiskem **STOP násilí na dětech**. Obsahem kampaně bude celostránková inzerce v denících a časopisech, webové stránky, promítání spotů v televizi, výroba videoprogramů na klíčový obsah ochrany dětí před násilím, workshopy, semináře a konference zaměřené na násilí v jednotlivých sociálních prostředích.

Kampaň bude prezentovat zodpovědnost naší společnosti za ochranu všech dětí před násilím a je konkrétním příspěvkem k budování světa přátelského obětem (www.vlada.cz).

PŘÍLOHA P III: DEMONSTRAČNÍ LOUTKY JÁJA A PÁJA

Zdroj: www.mpolecho.pedf.cuni.cz

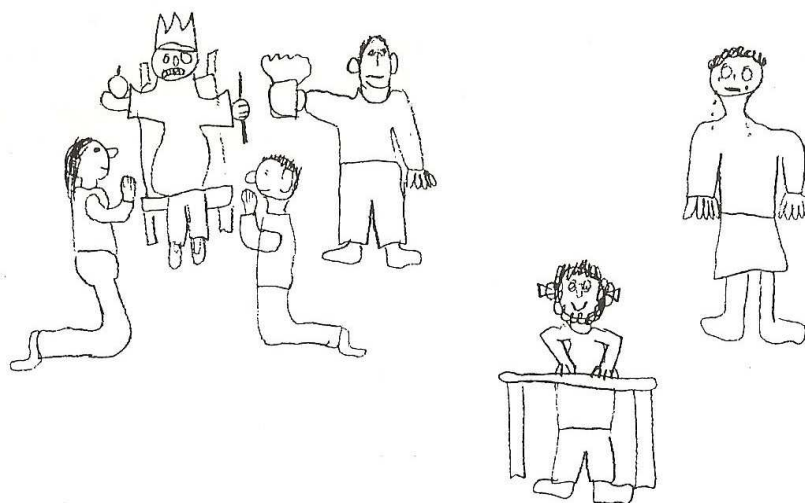
PŘÍLOHA P IV: VÝSLECHOVÁ MÍSTNOST

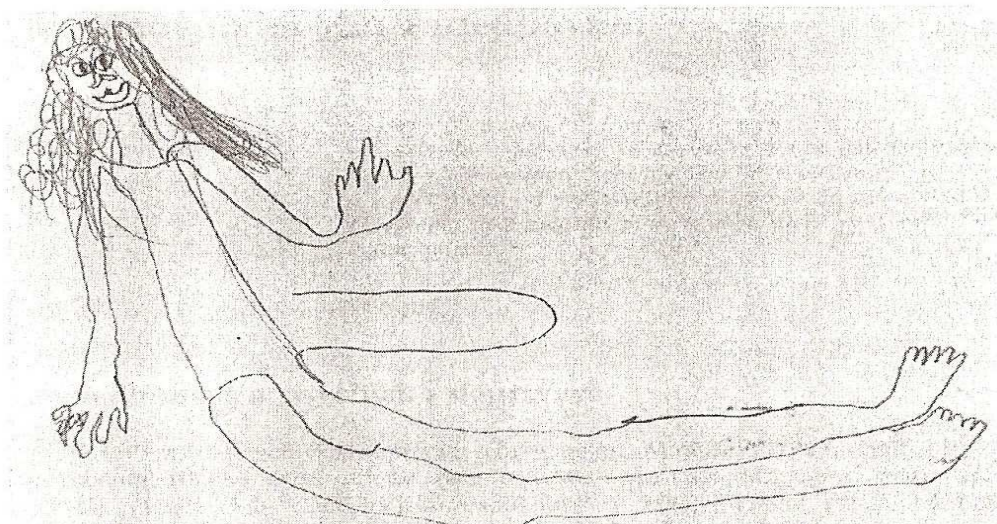
Zdroj: www.mpolecho.pedf.cuni.cz

PŘÍLOHA P VI DĚTSKÉ KRESBY

Obr. 1. Takto vidí sedmiletý chlapec svou rodinu, kde se babička stala tyrankou snachy a jejích dětí. Otec dětí utíká před vším k alkoholu a děda má k situaci lhostejný postoj.

Obr. 2. Takto vidí sedmiletá dívka svého otce, který ji sexuálně zneužíval.

Zdroj: DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

PŘÍLOHA P VI DOTAZNÍK

Vážená slečno, paní, vážený pane,

jmenuji se Monika Dostálková a jsem studentkou navazujícího magisterského studia oboru Sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně.

Obracím se na Vás s žádostí o vyplnění tohoto dotazníku.

V rámci své diplomové práce zkoumám, jakým způsobem přistupují státní a nestátní organizace k řešení problematiky trestné činnosti páchané na dětech. Dotazník je zcela anonymní a veškeré údaje, které vyplníte, budou použity výhradně pro zpracování mé diplomové práce a v žádném případě nebudou zneužity.

Děkuji Vám za ochotu a čas, který věnujete vyplnění tohoto dotazníku.

1. Setkal/a jste se za dobu své praxe s trestnou činností páchanou na dětech?

ANO

NE

2. Se kterým druhem trestné činnosti jste se za dobu své praxe setkal/a nejčastěji?

Prosím, vypište .....

3. Jste ve Vaší organizaci dále odborně vzdělávání v problematice trestné činnosti páchané na dětech? (účast na seminářích, školeních, konferencích atd.)

ANO

NE

4. Pokud ano, jak často se účastníte seminářů, školení, konferencí či jiných programů zaměřených na problematiku trestné činnosti páchané na dětech?

PRAVIDELNĚ, třikrát do roka i vícekrát

OBČAS, maximálně dvakrát do roka

ZCELA VÝJIMEČNĚ, maximálně jednou za rok

VŮBEC, na toto téma jsem za poslední rok neabsolvoval/a ani jedno školení

5. Ve které z níže uvedených stěžejních oblastí, týkajících se trestné činnosti páchané na dětech, cítíte potřebu se zdokonalit?

- znalost zákonů, úmluv, právních dokumentů
- metody práce s obětí trestného činu
- specifika trestné činnosti páchané na dětech (rizikové faktory, typologie oběti, agresora)
- možnosti a způsoby preventivní činnosti v oblasti trestné činnosti páchané na dětech
- zvládání zátěžových situací

6. Jakým způsobem přistupujete k řešení klientova problému?

- řídím se pouze oficiálními návody a postupy
- kombinuji stanovené metody s vlastním úsudkem
- využívám svých odborných kompetencí, řešení volím zcela na základě vlastního uvážení
- hlavní je pro mě klienta vyslechnout a posléze nalézt řešení společnými silami

7. Který z uvedených prostředků by podle Vás nejúčinnější zafungoval v boji proti trestné činnosti páchané na dětech?

- větší medializace problematiky
- důkladnější primární prevence v oblasti násilí na dětech
- zásadně vyšší tresty pro agresory
- nepřípustnost podmíněných trestů
- současný stav je nevyhovující, ale neexistuje účinný nástroj k jeho zlepšení

8. Do jakého sektoru se řadí Vaše pracoviště?

- státní sektor
- nestátní sektor

9. Uved'te, prosím, jak dlouho působíte v sociální oblasti.

- méně než 1 rok
- 1 – 5 let
- 5 – 10 let
- 10 – 15 let
- 15 a více let

10. Uved'te, prosím, Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

středoškolské

vyšší odborné

vysokoškolské

11. Uved'te, prosím, Vaše pohlaví

muž

žena

12. Zvolte, prosím, Vaši věkovou kategorii

do 25 let

36 – 45 let

55 – 60 let

26 – 35 let

46 – 55 let

60 a více let